

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA A ZIMBABWE
(1897-1914):
FEBLESES, CONFLICTES I CONTRADICCIONS EN LA
CONSTRUCCIÓ DE L'ESTAT COLONIAL

Tesi doctoral presentada per optar al títol de Doctor en Història
Contemporània.

Autor: Eduard Gargallo i Sariol

Universitat de Barcelona. Octubre de 2006.

Departament: Història Contemporània.

Programa: Societat i cultura al món contemporani.

Bienni: 1995-1997.

Director: Dr. Ferran Iniesta i Vernet.

Tutor: Dr. Ramon Casteràs i Archidona.

SEGONA PART

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA
SOTA J.M.ORPEN (1897-1901)

CAPÍTOL 6

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA

La creació del Departament

Un cop sufocada la resistència africana, la nova administració de la Companyia es va marcar com a objectiu la reconstrucció de l'economia del país. Els esdeveniments dels anys 90 havien deixat bastant clar que l'especulació sobre les "riqueses" hipotètiques del territori ja no aportaria massa beneficis, i calia impulsar la producció real, tant de les mines com de les granges (1). I es van començar a valorar de forma més seriosa les possibilitats de l'agricultura com a font de creixement econòmic i de generació d'ingressos. Durant els pocs mesos en què va ser Administrador de Rhodèsia, entre el 1896 i el 1897, Lord Grey ja havia avançat l'opinió que, a la llarga, l'agricultura i la ramaderia podrien esdevenir sectors econòmics més importants que la mineria (2). El 1897 es va decidir crear el Departament d'Agricultura, que, de fet, serà inicialment només un sub-departament dins del Departament de Terres, que dirigia el Topògraf General. També quedava sota la jurisdicció del Topògraf la branca de Veterinària (3). El nou Departament estava destinat a recolzar l'agricultura dels colons, no pas la que feien els africans. En teoria, les seccions especialitzades del govern s'encarregaven dels afers que afectaven a la comunitat europea, mentre que els africans eren administrats a través del Departament d'Afers Nadius (DAN). En la pràctica, però, aquesta divisió no es podia mantenir estrictament, i les decisions que es prenen en departaments com el d'agricultura afectaven i es veien influïdes per la situació i les activitats de la població africana.

El control de la política de terres i agrària va recaure en Joseph M. Orpen. Nascut a Irlanda el 1828, havia emigrat a Sud-àfrica amb només 18 anys, i va ser un dels primers colons a establir-se a l'Estat Lliure de l'Orange. Entre el 1872 i el 1896 va ser diputat a l'Assemblea Legislativa del Cap. El 1878 va conèixer Rhodes, que li va explicar els seus plans per estendre el control britànic més enllà de la Colònia del Cap, cosa amb la qual Orpen va coincidir (4). Anys més tard, explicant el seu nomenament, Orpen indicaria que el van cridar per fer una forta reforma del Departament del Topògraf General, "que era molt necessària". I que, en veure que no existia cap oficina del govern encarregada dels afers lligats amb l'agricultura, ell "va oferir els seus serveis gratuïts per fundar i dirigir un Departament d'Agricultura". Lord Grey va acceptar l'oferta (5). La branca d'agricultura

només comptava amb dos funcionaris: el Secretari, Mark Alexander Lingard, antic membre de la policia; i un oficinista, W.C. Hurrell (6).

El context imperial i sud-africà

L'impuls que la Companyia volia donar a l'agricultura a Rhodèsia es podia veure afavorit pel context polític al Regne Unit i a la pròpia Sud-àfrica. El 1887 s'havia creat a Londres l'Imperial Institute, per promocionar l'intercanvi de coneixements científics entre les diferents colònies britàniques (7). El 1895 la Secretaria de Colònies havia recaigut en Joseph Chamberlain, un imperialista convençut, que volia reforçar els lligams entre el Regne Unit i les seves colònies, integrar més fermament les economies colonials amb la metropolitana, i impulsar la recerca i els avenços científics. Creia que la Gran Bretanya es trobava davant del perill de perdre la seva posició hegemònica al món, i que els "grans Imperis" serien les potències del futur. El destí d'Anglaterra estava lligat a l'Imperi, i calia fer grans inversions per desenvolupar els recursos dels territoris colonials. Des del 1882 era membre de la Royal Society. El 1897 va nomenar el Dr. Patrick Manson com a Conseller Mèdic del Colonial Office, i el va ajudar a crear la London School of Tropical Medicine. Així mateix, va recolzar la tasca dels Royal Botanic Gardens a Kew, i va nomenar el seu Director, W.T. Thiselton-Dyer, Conseller Botànic del ministeri. El 1898, per instigació seva i de Manson, la Royal Society va establir el Comité per a la Malària, per impulsar la recerca sobre aquesta malaltia. En aquells anys, tot l'aparell governamental britànic estava immers en un procés de professionalització, i l'assessorament per part d'especialistes guanyava importància. Al Colonial Office, Chamberlain va seguir aquesta línia amb ple convenciment (8).

Al Cap, el mateix Rhodes havia mostrat sempre un gran interès per l'agricultura. Com a primer ministre, va impulsar decididament la producció i l'exportació de productes agrícoles. Per una banda, esperava guanyar-se així els vots dels districtes rurals i la simpatia de l'Afrikaner Bond; i per altra banda, volia reduir la dependència que la colònia patia dels ingressos produïts per l'explotació dels diamants. Un increment de les exportacions agrícoles també ajudaria a pagar el cost dels ferrocarrils. Entre el 1892 i el 1893 va establir un nou Ministeri d'Agricultura al Cap, i va fer cridar experts nord-americans per aconsellar als grangers. Va encoratjar la producció de fruites, fixant-se en el model de Califòrnia, i va facilitar la importació de ceps de vinya americans, resistents a la fil·loxera. Va intentar,

sense massa èxit, que el Regne Unit obrís més el seu mercat als vins sud-africans, en lloc de consumir-ne de francesos. I va fer grans esforços per estendre la irrigació, i per eradicar la sarna entre les ovelles de la colònia. El 1895 va visitar en persona al Soldà Abdul Hamid de Turquia, i li va sol·licitar permís per importar cabres d'Angora d'Anatòlia, de millor qualitat que les del Cap. Tot i les reticències dels turcs, Rhodes els va convèncer (9).

A partir del 1896 també va implicar-se de forma més decidida en l'agricultura de Rhodèsia. El 1892 ja havia comprat 100.000 acres de terres a la regió de Marandellas (actual Marondera). I després de les revoltes, va adquirir de mans de Hans Sauer la granja "Sauerdale", prop de Matopos, així com una propietat de 10.000 acres a Inyanga. A Matopos, Rhodes compartia els beneficis amb E.A.Hull, que hi plantarà alfals, blat de moro i patates, i hi criarà bestiar. A Inyanga, la propietat va ser arrendada a uns colons, que es van dedicar al conreu del blat i a la cria de vaques, ovelles i estruços (10).

La postguerra

Quan Orpen va fer-se càrrec del nou Departament, la feina que tenia al davant era immensa. L'agricultura i la ramaderia del país estaven totalment enfonsades, i en alguns llocs els darrers combats amb els shona encara no s'havien acabat. Molts dels europeus assassinats durant l'aixecament eren grangers aïllats, i les seves propietats havien estat saquejades.

La situació dels africans no era gaire millor, ja que la guerra havia arruïnat la major part de les seves plantacions. Els ndebele no havien pogut fer una part de la collita del 1896 i, al mes d'agost i setembre, tampoc no van poder sembrar les llavors abans de l'època de pluges. La fam es va estendre entre els que encara estaven refugiats a Matopos, que no tenien accés als seus camps, i també entre els que s'havien rendit, però que no havien pogut sembrar a temps. En algunes zones, a més, els qui continuaven la lluita cremaven i saquejaven les propietats dels que ja estaven en pau amb el govern. El bestiar havia estat pràcticament eliminat per la pesta bovina (11).

A Mashonaland els efectes de la fam van ser menors. Quan els shona es van revoltar ja era el mes de juny i la collita del 1896 estava feta. A més, després de molts anys de ràzzies dels ndebele, estaven acostumats a amagar-la i emmagatzemar-la. La mateixa BSAC va permetre que els shona que no eren obertament hostils plantessin la seva collita a finals del 1896, per no agreujar la fam que afectava tot el país. Tot i que el 1897 les tropes de la

Companyia sí que van cremar alguns camps, la situació no va arribar a ser tan desesperada com a Matabeleland.

A Matabeleland i les zones més perjudicades de Mashonaland, la població es va veure obligada a menjar arrels, a bullir les pells del bestiar o els animals salvatges morts i menjar-se-les, i a consumir la carn en descomposició del bestiar mort durant l'epidèmia. Molts dels qui menjaven aquesta carn es posaven malalts de dissenteria i acabaven morint. Algunes persones van enviar els seus fills a les missions cristianes per tal que se'n fessin càrrec i els alimentessin (12).

La Companyia va començar a repartir menjar de forma gratuïta. Sovint, el gra que es capturava als revoltats servia per alimentar els qui s'havien rendit. Rhodes desitjava millorar la imatge del govern i accelerar la retirada de les tropes britàniques, i va facilitar cinquanta-mil lliures dels seus fons personals per alimentar els africans. Es van establir centres de distribució, on la gent acudia a recollir els queviures. El subministre gratuït es va acabar pel febrer del 1897, quan es va considerar que ja era possible retornar a les tasques agrícoles amb normalitat. La major part de defuncions provocades per la fam es van produir al nord de Matabeleland, la regió més perjudicada per les llagostes del 1895 i per les ràzzies dels ndebele que no s'havien rendit. Els ancians, sobretot, i les dones sembla que van ser els col·lectius més afectats. Al llarg de l'any 1897 i a principis del 1898, els europeus van començar a reocupar les granges, i els africans van poder retornar a les seves terres de conreu habitual.

Les primeres actuacions del Departament

La fi de la guerra no va ser l'únic factor que va afavorir el creixement de l'agricultura a Rhodèsia. La pesta bovina va ser en alguns casos un incentiu perquè els colons comencessin a dedicar-se als conreus. Sense bestiar, no podien treballar com a comerciants o transportistes, i van començar a plantar les seves pròpies collites. En pocs anys, el ferrocarril es va anar estenent pel país. El 1897 ja es va obrir la línia de Mafeking a Bulawayo, i el 1898 la de Beira a Umtali. D'aquesta manera, la colònia quedava connectada a les seves dues possibles àrees d'entrada i sortida de productes. El 1899 es van unir Umtali i Salisbury (13).

Per acabar d'impulsar la producció local, el 1899 va esclatar la guerra entre el Regne Unit i les repúbliques bóers. Durant els propers anys, l'agricultura a diverses regions sud-

africanes es va enfonsar, i resultava molt més car i difícil fer arribar aliments des del Sud. El ferrocarril de Mafeking va estar tallat durant mesos. I van arribar milers de soldats britànics i imperials, que havien de ser alimentats, i que portaven amb ells mules i cavalls, que necessitaven forratge. Els agricultors locals tenien un important avantatge comparatiu a l'hora de proveir el mercat rhodesià, i van intentar aprofitar-lo (14).

Els europeus van començar a plantar blat de moro. Era un producte bastant fàcil de conrear i tenia un bon mercat entre els colons i els seus treballadors, sobretot a les mines. Inicialment, utilitzaven les mateixes tècniques de conreu que els africans, de qui obtenien les llavors, i en resultava una producció reduïda, que era rendible gràcies al fort augment de la demanda (15). A mesura que les comunicacions van millorar i el nombre de grangers va créixer, els preus van baixar, i va fer falta provar mètodes més productius. Des del 1900 el Departament va dedicar-se a importar llavors des dels Estats Units, que proporcionaven un rendiment més alt, i les distribuïa entre els grangers a preu de cost (16).

A poc a poc es van anar fent proves, amb més o menys èxit, de diversos productes. Durant els primers anys de la colònia, l'única experimentació realitzada havien estat les proves fetes pels grangers, que simplement plantaven una collita i esperaven a veure si creixia o no. El Departament començarà a repartir llavors i a aconsellar tècniques de conreu, així com a recopilar informació i publicacions provinents d'altres colònies. El 1896 es va fundar a Salisbury la Nursery Farm o granja dedicada a fer de planter. Al mateix districte es conreaven patates. També es produïen força carabasses, que eren consumides tant pels europeus com pels seus treballadors africans. Prop de la capital, la Manica Trading Company Ltd. es dedicava a conrear blat, i en va enviar mostres a Anglaterra, que van ser molt ben valorades pels importadors de Liverpool. El 1897 i 1898 el govern va portar ceps de vinyes del Cap, i els va distribuir gratuïtament entre els colons. A Victòria van tenir un cert èxit, però a Melsetter van resultar un fracàs (17). El 1898 i 1899 el Departament va repartir llavors de tabac nord-americanes a diversos grangers, conjuntament amb unes instruccions sobre el seu conreu. Uns anys més tard, el 1901, R.J. Evans va obtenir una collita de tabac del tipus Virginia (18).

A finals dels anys 1890 es van començar a importar fruiters, tot i els problemes experimentats pels atacs de la formiga blanca. Rhodes hi tenia un interès personal, ja que des que va ser nomenat primer ministre del Cap s'havia esforçat molt per impulsar el

conreu de fruites al país. Va portar llavors i experts dels Estats Units i Anglaterra, i la De Beers hi va invertir quantitats considerables de diners (19). A Rhodèsia, es van començar a plantar de forma significativa prop de Salisbury, Bulawayo i Umtali (20).

El govern també creia al principi que diverses zones de Rhodèsia podrien ser irrigades fàcilment. Segons els informes de la Companyia "Les oportunitats ofertes per la configuració del país són inusuals, i permetran la irrigació d'àrees extenses a un cost comparativament reduït". En base a aquestes previsions optimistes es va oferir suport als grangers que volguessin construir embassaments (21).

Els resultats de l'acció de govern

Tot i les esperances de millora dels Directors de la Companyia i l'esforç dels oficials sobre el terreny, el balanç dels primers anys d'existència del Departament d'Agricultura va ser prou limitat.

Des del punt de vista del context regional, la reobertura del ferrocarril que lligava Rhodèsia amb Sud-àfrica, i la recuperació de la producció agrícola al Transvaal i l'Orange a mesura que la guerra bóer s'acabava, van retallar els avantatges que els productes rhodesians havien gaudit des del 1899. I l'esclat d'una nova malaltia epidèmica entre el bestiar, la Febre de la Costa Africana el 1901, també va perjudicar seriosament l'agricultura (22).

El Departament patia greus deficiències de personal i pressupost. Tot i la importància creixent que Londres donava a l'agricultura i la recerca científica per tal de desenvolupar les activitats productives de les colònies, això no es va traduir pas en inversions directes a Rhodèsia. De fet, ja hem vist com la raó bàsica del manteniment de l'administració de la Companyia era precisament evitar les despeses oficials al territori. Amb el temps, la colònia va poder accedir als consells i informes d'especialistes que treballaven a Londres o a d'altres llocs de l'Imperi, però no va rebre finançament exterior.

La pròpia BSAC seguia sense considerar l'agricultura com l'activitat prioritària de Rhodèsia. El 1899 Rhodes encara declarava que "la riquesa real del país" eren les mines (23). La major part del migrat pressupost del Departament va anar a parar als serveis veterinaris i a la importació de llavors i d'arbres fruiters (24).

El personal del Departament era insuficient, estava poc preparat tècnicament, i durant uns anys no es van contractar més funcionaris. Orpen deia que tenia coneixements d'agricultura, veterinària, química o medicina, però no havia seguit una formació científica

especialitzada, i estava obligat a reconèixer que l'havien nomenat perquè era propietari de granges a Sud-àfrica, i com que el Departament d'Agricultura "era un nen orfe sense que ningú en tigués cura, ell es va oferir a encarregar-se'n" (25). El 1897 ja estava rebent queixes pel retard en la feina de Topografia, i havia d'explicar que portava tres departaments a la vegada, i que "també em vaig posar malalt i vaig haver de fer bona part de la feina des del llit durant un temps" (26). Tot i la manca de personal, el 1899 Hurrell seguia essent considerat per part de l'Administració com a ocupat només "temporalment" pel Departament d'Agricultura (27).

Molts dels productes que es van provar van resultar un fracàs. Per exemple, el cautxú creixia salvatge en algunes zones del país, i els africans l'utilitzaven per fer-ne espelmes. El 1897 l'agent dels Goldreich Brothers, Lichtheim, va demanar la concessió d'entre 50 i 100.000 acres a la regió del sud de Melsetter i el riu Save per establir-hi granges dedicades a la plantació de cautxú. Se'ls van concedir 50.000 morgen (uns 100.000 acres) per col·locar-hi 13 granges, però l'Administració va adonar-se ràpidament que ni Lichtheim ni els Goldreich eren experts en aquest conreu i, davant de les crítiques d'Orpen al projecte, la concessió es va deixar caducar sense que s'hi fes res d'efectiu. Dos colons, C.F.M Swynnerton i E.Dierking sí que van dedicar-se al cautxú al districte de Morbunisi, al sud de Melsetter. Seran gairebé els únics a fer-ho. En el cas del te, el 1898 la BSAC va cedir terra prop del bosc de Somabula, a Matabeleland, a la companyia de Messrs. Acutt and Crew perquè el provessin. Tampoc en va sortir res de bo (28). Els esforços destinats a la irrigació no van donar massa fruits, i el 1902 només a la propietat de Rhodes a Sauerdale s'havia construït un embassament que permetia irrigar collites a una escala mínimament considerable (29).

A principis del 1899 una companyia noruega va proposar que s'impulsés la cria de cucs de seda al país, ja que tenien informacions que certs arbres que serveixen d'aliment per als cucs creixien a Rhodèsia de forma natural. Com que creien que el clima era bo i la mà d'obra africana barata, es podia invertir en la cria dels cucs i la recollida de la seda, per acabar el procés de manufactura en un altre país. La proposta va ser recolzada per Townsend, el Comissari Civil de Bulawayo, que va calcular en 5.000 lliures el capital necessari, i es va mostrar optimista sobre la possibilitat de plantar moreres per alimentar els cucs. Lingard, en canvi, va expressar els seus dubtes, ja que no estava segur que ni els

arbres ni els cucs s'adaptessin al clima local. I tampoc creia que els africans volguessin treballar en aquesta indústria, o que ho fessin eficientment. Al final, el projecte es va descartar (30).

El mateix 1899 el Departament va rebre llavors de diverses plantes i arbres, com ara varietats de cotó, provinents de Ceilan, i les va distribuir als encarregats dels Parcs Públics de Salisbury i Umtali, i a alguns grangers. Les proves no van servir de gran cosa, ja que moltes llavors van morir per les pluges o el fred, i només un dels grangers va molestar-se a informar el Departament sobre els resultats de l'experiment (31).

Tot i l'ocupació de més propietats per part dels colons, el nombre de grangers era encara reduït, i la seva producció escassa. Un colon anglès de l'època, S.P.Hyatt, que es dedicava a fer de comerciant i transportista, deia que "durant els set anys que vaig ser a Rhodèsia, movent-me amunt i avall la major part del temps, em penso que no vaig veure en total cinquanta acres de terra utilitzats per a la producció agrícola per part d'homes blancs" (32). La majoria de la producció agrària va seguir en mans dels africans, que cada vegada produïen més gra per vendre als europeus, especialment blat de moro per als treballadors de les mines. Per contra, la producció de mill, que tenia menys sortida comercial, va disminuir (33). Els europeus els compraven el gra a canvi de mantes, granadura, sal, etc. Al districte de Goromonzi, prop de Salisbury, els shona venien gra, verdures, gallines, ous, llet o cervesa als blancs de la capital o a les mines properes. Cada any conreaven una extensió de terra més gran i van anar abandonant el conreu del blat de moro local, més petit, substituint-lo per la varietat europea, més gran i més fàcilment comercialitzable. Les dones i les noies joves eren qui anava a Salisbury o a les mines a vendre els seus productes (34). A les zones més allunyades i on el transport era més difícil sovint hi anaven només comerciants indis o afrikaners (35).

CAPÍTOL 7

L'AGRICULTURA I LA QÜESTIÓ LABORAL

A la recerca de treballadors

Un dels problemes principals que havien d'afrontar els colons que desitjaven dedicar-se a l'agricultura era la dificultat per aconseguir mà d'obra suficient i a un preu que ells consideressin raonable. Els africans de Rhodèsia havien incrementat la seva producció agrícola, i el percentatge que en comercialitzaven. A canvi de les seves collites rebien bestiar, productes manufacturats i – de forma creixent – diners. Això els permetia cobrir les seves necessitats, pagar les taxes i fins i tot fer una certa acumulació, essencialment de bestiar. Per tant, els incentius per anar a buscar una feina assalariada eren més aviat escassos (1).

Inicialment, els grangers acostumaven a provar d'obtenir el treball dels africans que residien a les seves terres. En molts casos eren els habitants originals de la zona, que ara s'havien convertit en “ocupants” de les propietats dels europeus. Normalment, el propietari els cobrava algun tipus de renda a canvi de permetre'ls continuar residint a la granja. Sovint la renda incloïa la cessió al colon de part de la collita dels africans, i moltes vegades es reclamava també alguna forma de prestació laboral. Aquesta situació era més freqüent a Matabeleland, on el nombre d'europeus era més gran, i s'havien ocupat més granges en territoris habitats prèviament. A Mashonaland, la quantitat de grangers era molt menor. Els propietaris europeus absentistes es conformaven amb el pagament d'una renda en diners per part dels africans, que no tenien massa problemes per aconseguir-la a través de la comercialització d'una part dels seus conreus. Els colons que sí que posaven en marxa la seva granja acostumaven a reclamar una renda en espècies, per poder vendre ells la collita dels arrendataris. I els grangers més pobres demanaven a més uns serveis laborals, per tal d'obtenir treballadors gratuïts o, almenys, que cobressin un salari molt baix (2).

Per regular les relacions entre els grangers i els seus arrendataris africans, el 1896 l'Alt Comissari Britànic a l'Àfrica del Sud va emetre la Proclamació n°14, que creava la figura de les “Private Locations”, a l'estil de la Colònia del Cap. Es considerava que un granger que tingués set o més caps de família africans com a residents a les seves terres, els havia de cedir parcel·les perquè hi plantessin collites, i ells havien de pagar una renda a l'amo. Es preveia la possibilitat d'un acord de tipus laboral, que havia de ser aprovat pel Comissari

per als Natus (CN) corresponent, i no podia estendre l'obligació de treballar més enllà d'un any. Durant els primers dos anys d'estada a la granja, els arrendataris estaven exempts de pagar renda o d'haver de treballar.

Els colons no veien amb bons ulls la "interferència" del Departament d'Afers Natus (DAN) en les seves relacions amb els arrendataris, i els molestaven les regulacions i limitacions imposades pel govern. Molt sovint, els acords a què s'arribava no eren supervisats pels CNs. Al principi, les prestacions laborals s'havien de fer gratuïtament, només pel fet de poder residir a la granja. Més tard, els colons van començar a pagar un salari, però sempre era molt baix. Els africans, especialment els ndebele, acceptaven la situació perquè havien ocupat la terra durant moltys anys i no volien marxar-ne, ja que era un terreny ric en contrast amb les Reserves que se'ls havien concedit com a alternativa. Com que la majoria de colons oferien unes condicions semblants, no valia la pena marxar a una altra granja.

En molts casos, un element bàsic en la relació entre el granger i els seus arrendataris era l'accés al treball de la família del resident. L'acord d'arrendament es realitzava entre el granger i els caps de família africans, i incloïa la cessió del treball dels familiars i dependents. El cap de família cobrava els salaris, i era qui decidia qui havia de treballar i garantia la disciplina laboral. Les dones, fills i dependents del cap de família es consideraven com a apèndixs seus, i quedaven lligats pels compromisos que el pare acceptava (3).

Els nois i les noies joves, a vegades nens de sis o set anys, eren enviats pels pares a treballar a la granja, i rebien un salari ínfim –que anava a parar a mans del pare- o no eren remunerats. Els colons van desenvolupar un interès evident en reforçar l'autoritat dels caps de família, ja que això els permetia accedir al treball de tots els seus parents, i no només dels homes individuals. En alguns casos, la mà d'obra infantil era bàsica per als grangers (4).

De tota manera, el treball que oferien els arrendataris no era suficient per cobrir les necessitats dels colons, sobretot allí on hi havia poques granges ocupades, i els africans podien marxar a terres no ocupades properes si el granger era massa exigent. Calia atreure treballadors d'àrees veïnes, que estessin decidits a treballar a canvi d'un salari.

Les peticions dels colons i la resposta de l'Estat

Al llarg de tot el primer període colonial les queixes dels colons per la manca de mà d'obra i les demandes al govern perquè hi trobés una solució van ser constants. Les necessitats econòmiques i la visió que els europeus tenien dels africans es van combinar per justificar l'exigència d'una acció contundent per part de l'Estat.

Entre els colons estava molt estesa l'opinió que els africans eren per naturalesa uns "ganduls", que no valoraven de cap manera conceptes com el treball o l'esforç individual (5). La idea que el clima rhodesià era massa bo, i permetia als africans viure sense haver-se d'esforçar gaire, també era comuna. Molts europeus consideraven el treball no només com una activitat productiva sinó com un objectiu en sí mateix. Els problemes no s'acabaven quan s'aconseguien treballadors, ja que aleshores els patrons es lamentaven per la poca eficiència de la feina dels africans i per la seva manca d'atenció a les tasques rutinàries. Els europeus estaven constantment preocupats per "utilitzar" el temps al màxim.

Aquest menyspreu per les capacitats laborals dels africans afectava també els oficials de l'Administració en general i del Departament d'Agricultura en particular. El 1899, quan va refusar la proposta noruega per impulsar la cria de cucs de seda a Rhodèsia, una de les raons que Lingard va donar va ser que "Malgrat que els mètodes (de treball) suggerits en el seu panflet (dels noruecs) són simples des d'un punt de vista europeu, seria impossible dur-los a terme de cap manera rendible mentre es depengués del treball dels Cafres, ja que delicadesa i atenció constant així com un treball especialitzat són indispensables per a aquesta indústria" (6). Per a Lingard, ni la delicadesa ni l'atenció en la feina semblaven estar a l'abast dels africans. Segons la mentalitat dels colons i d'alguns administradors, per tant, la manca de desig dels africans per treballar i la poca qualitat de la seva feina justificaven l'ús de mètodes agressius de reclutament.

Un problema afegit per als grangers era que ells no eren els únics que buscaven treballadors desesperadament. Un cop les revoltes van ser esclafades, la Companyia va posar-se a reconstruir la indústria minera, i això feia necessari un subministre regular de treballadors (7). L'escassetat de mà d'obra i la possibilitat que els africans tenien d'obtenir ingressos a través de la producció agrària obligava a pagar uns salaris que els miners consideraven massa elevats. No existia una opinió unànime entre els europeus sobre com fer front al problema. Alguns sectors, incloent la majoria de grangers, apostaven per una mà d'obra

migrant, que cobrés salaris baixos, i mantigués les seves famílies en les àrees rurals. La Cambra de Mines de Salisbury, en canvi, l'any 1900 ja mostrava la seva preferència per uns treballadors més estables, que poguessin instal·lar-se amb les seves famílies prop del lloc de feina de forma gairebé permanent. Les companyies mineres més grans podien plantejar-se la possibilitat de pagar salaris més alts, que permetessin establir i fidelitzar la mà d'obra. No era aquest el cas dels grangers.

L'Estat colonial va intentar respondre a les peticions de miners i grangers a través d'algunes innovacions legislatives. El 1899 es va aprovar la Masters and Servants Act, inspirada en la llei del Cap del 1856, que s'havia redactat en aquella colònia per tal de fer front als problemes laborals que es van produir després de l'abolició de l'esclavatge (8). La llei rhodesiana establí el marc de relacions entre els treballadors africans i els seus patrons. Obligava a fer constar en els contractes les hores de treball per dia, la durada de l'acord, i el salari a percebre. Prohibia les jornades de més de deu hores i no es podien reclamar més de 313 dies de feina anuals. Els grangers havien d'oferir allotjament i unes racions de menjar mínimes als treballadors que residien a la granja. Tot i aquestes garanties per al treballador, la llei era molt restrictiva i pretenia reforçar el control dels patrons i l'Estat sobre els assalariats. No permetia la creació de sindicats ni la negociació col·lectiva. Es preveien multes o penes de presó per als obrers que trenquessin un contracte, o que fossin culpables d'una gran varietat d'"ofenses" de cara als patrons. La multa o la presó no pressuposaven la fi del contracte, que s'havia d'acabar de fer efectiu un cop complerta la pena corresponent. Per contra, les multes establertes per als patrons que vulneressin els drets dels treballadors eren molt lleus. L'amo podia acomiadar les dones que es quedessin embarassades. I un granger podia decidir si autoritzava o no un treballador a portar amb ell la seva família per residir a la granja. No existia cap salari mínim, i els dies de vacances no s'havien de fer constar en el contracte, de manera que els grangers poguessin disposar dels seus treballadors en els mesos de més feina al camp. En el cas dels nois i noies joves, la llei contemplava la possibilitat que els pares o un "guardià" reconegut poguessin signar un contracte en el seu nom fins que tinguessin setze anys. No existia una edat mínima per començar a treballar. Els pares també podien cedir-los com a "aprenents" fins al 18 anys. En aquest darrer cas, se'ls podia fer treballar en un lloc diferent als pares i estaven sotmesos a la legislació penal en cas de trencar el contracte (9).

El mateix any es va promulgar la Natives Employment Ordinance, que preveia l'aplicació de multes a aquelles persones que amaguessin treballadors que havien desertat del seu lloc de feina, o que encoratgessin un africà a deixar-lo oferint-li un salari més alt (10).

El reclutament de treballadors

A més d'aprovar lleis, l'Estat també va intentar d'assitir als colons ajudant-los en la recerca de mà d'obra dins del país i a l'estranger. El 1899 s'havia fundat a Bulawayo el Matabeleland Labour Bureau, per instigació de la Cambra de Mines local (11). Van enviar agents reclutadors als districtes de Victòria, Bulalima i Belingwe. De seguida es van unir amb un Board semblant que actuava a Mashonaland, i amb el recolzament de l'Administració, es va establir el Labour Board of Southern Rhodesia. Va començar a reclutar treballadors per a les mines més pobres, però de seguida es va trobar amb problemes. Per causa dels baixos salaris que oferia, la majoria dels obrers que contractava eren molt poc eficients, o desertaven, i els patrons estaven obligats a pagar igualment al Labour Board la quota de reclutament. Les desercions augmentaven perquè els patrons volien deduir aquest sobrecost dels sous. Els salaris oferts pel Board tampoc no eren competitius amb els que es podien aconseguir al Rand. A més, aviat van sorgir disputes entre els colons de Matabeleland, on hi havia menys població africana i companyies mineres més grans, i els salaris eren superiors, i els europeus de Mashonaland, que acostumaven a ser propietaris de mines més petites i a tenir accés als treballadors que arribaven de Moçambic, i pagaven salaris inferiors. El 1901 es van haver de tornar a crear dos Labour Boards separats. El seu poc èxit a l'hora de subministrar mà d'obra va fer que entressin en dificultats financeres, i el 1901 van ser clausurats.

Els problemes per trobar treballadors a Rhodèsia van portar els colons i l'Administració a cercar la mà d'obra més enllà de les fronteres del país. Abans del 1899 ja havien visitat Nyasaland alguns agents de reclutament independents, europeus o africans, que acostumaven a fer promeses falses respecte els salaris i les condicions laborals. El 1899 l'Ordinança n^o9 va intentar reforçar els controls a l'hora de concedir llicències de reclutament a Rhodèsia del Sud. El 1900 Rhodes va enviar tres-cents treballadors des del Transkei. Cap d'aquestes iniciatives va funcionar satisfactòriament (12).

La situació es va complicar encara més quan el 1900 Portugal va prohibir als africans de Moçambic marxar a treballar a Rhodèsia (13). Els portuguesos també es lamentaven de la

manca de mà d'obra voluntària a la seva colònia, i els francesos els estaven pressionant per aconseguir autorització per contractar obrers per enviar-los a Madagascar. Si s'acceptaven les demandes de Rhodèsia, caldria dir que sí també a França. El reclutament exterior de treballadors africans trobava una oposició especialment forta per part de les autoritats de la Companyia de Moçambic, que desitjava canalitzar els esforços laborals dels africans residents als seus territoris cap al conreu del cotó, les plantacions de sucre i les obres públiques (14). La Companyia imposava una taxa de cabanes molt elevada, i exigia diversos mesos de treball forçat a l'any. En aquestes condicions, molts moçambiquesos preferien emigrar i contractar-se a les colònies britàniques veïnes. Els directius de la Companyia es queixaven que els salaris "excessius" i els impostos "excessivament baixos" de Rhodèsia o Nyasaland eren massa atractius per als africans de la seva concessió. La BSAC va demanar el suport del Foreign Office per tal de pressionar als portuguesos, però Londres no volia enemistar-se amb Portugal enmig de la guerra bóer.

L'Administració de Rhodèsia va haver de buscar altres solucions. Milton va decidir enviar el seu Secretari, Marshall Hole, a Aden i Somaliland per tal de reclutar cinc-cents obrers locals, turcs i abissinis. Del primer grup que va arribar a Rhodèsia, cent van desertar, i el segon grup va provocar aldarulls greus al port de Beira. No acceptaven ni les racions alimentàries que se'ls oferien, ni treballar sota terra a les mines (15). El mateix 1900 Frank Johnson va proposar d'importar treballadors xinesos, però l'opinió pública a Rhodèsia es va mostrar contrària a l'arribada d'immigrants asiàtics. El Colonial Office també va mostrar els seus dubtes sobre la proposta, ja que es temia que els xinesos fossin sotmesos a abusos o maltractes. Al final el projecte es va descartar (16). Un dels directors de la BSAC, Lyttelton Gell, va intentar portar treballadors indis, però el virrei britànic, Lord Curzon, s'hi va oposar pels antecedents d'abusos contra els indis contractats al Natal i el Transvaal (17).

Els colons de Rhodèsia van tenir una certa esperança de millora amb la signatura de l'anomenat "modus vivendi" entre les autoritats britàniques de Sud-àfrica i Portugal el 1901 (18). Segons l'acord, la principal organització de reclutament per a les mines del Rand, la Witwatersrand Native Labour Association (WNLA), deixava de buscar treballadors a Rhodèsia, obtenia el permís en exclusiva per reclutar a Moçambic, i enviaria als rhodesians un 12 % dels treballadors contractats. El govern de Moçambic rebia 13 xílings per cada obrer reclutat. Els termes del pacte gairebé no es van aplicar, però, ja que els portuguesos es

mostraven reticents a deixar anar els treballadors a altres colònies fora de Sud-àfrica, les grans companyies del Rand tampoc ho veien clar, i els mateixos africans es negaven a anar a Rhodèsia en lloc de Sud-àfrica.

Pressions sobre el govern

A mesura que la impossibilitat de trobar mà d'obra voluntària es feia més evident, tant els miners com els grangers europeus van incrementar la seva pressió sobre el govern de la Companyia per tal que induís o “convencés” els africans per anar a buscar feina assalariada. Al mateix temps, el Colonial Office mantenia l'Administració sota vigilància per evitar la imposició del treball forçat o la repetició dels abusos que havien conduït a les revoltes del 1896. Aquesta doble pressió sobre els òrgans de govern afectava especialment el Departament d'Afers Nadius.

El govern, que patia les demandes incessants dels colons, i que tenia pressa per accelerar el creixement econòmic del país, va permetre que els Comissaris per als Nadius “demanessin” als caps shona i ndebele l'enviament de treballadors a les mines i les granges. Els CNs col.laboraven amb els agents del Labour Board, i quan els caps o els reclutadors recorrien a algun tipus de coacció, s'inhibien o miraven cap a una altra banda (19).

A Londres van començar a sentir-se les protestes de diverses organitzacions humanitàries i missioneres per aquestes pràctiques. L'African Association, l'Aborigines' Protection Society o la Manchester Society for the Protection of Native Races van fer arribar a Chamberlain tota mena de peticions i queixes. La seva feina es va veure molt reforçada per l'actitud del Comissari Resident, l'oficial nomenat pel govern britànic per supervisar l'administració a Rhodèsia (20). Sir Marshal Clarke va arribar a Salisbury el 1898 i es va prendre les seves obligacions seriosament. Nascut a Irlanda, de família protestant, era un veterà de l'exèrcit indi i de l'administració britànica a Sud-àfrica. Va ser col.laborador de Shepstone al Natal, i com a Comissionat Resident a Basutoland (actual Lesotho) als anys 80 havia intentat governar el país recolzant-se en els caps africans tradicionals.

El seu punt de vista sobre l'administració africana i la qüestió laboral no eren precisament les més ben rebudes a Rhodèsia. De seguida va criticar les Reserves demarcades a Matabeleland, que considerava insuficients, i – a la inversa del que volien els colons – creia que les Reserves eren territoris on podrien viure els africans que no volguessin incorporar-se a l'economia moderna i el treball assalariat. L'abril del 1900 va enviar un informe a

Londres denunciant les pressions exercides pels CNs sobre els caps africans per tal d'aconseguir treballadors, i els abusos comesos pels assistents africans empleats pel DAN. També s'oposava a l'increment desproporcionat dels impostos per induir la població a buscar feina. Sense gaire ganes de buscar-se la simpatia dels europeus, argumentava que les taxes a Rhodèsia eren massa altes, tenint en compte que la majoria dels diners recaptats no es gastaven en serveis per als africans. El 1901 també va criticar les pràctiques abusives d'un reclutador del Mashonaland Labour Board a Rhodèsia del Nord-Est, i l'individu en qüestió va ser acomiadat. Les queixes dels humanitaris a Londres i l'actuació de Clarke van forçar la Companyia a aturar la participació dels CNs en el reclutament de treballadors l'any 1902.

Les actituds de Clarke i de certs sectors de l'Administració en referència al reclutament de mà d'obra van fer créixer les crítiques d'alguns colons cap al govern, cosa que va afectar sobretot als oficials del DAN. Hyatt, com sempre, era especialment crític: "Altres Comissaris per als Natus - la majoria eren homes de Natal, que patien "Febre del Natal", cansament crònic - es quedaven tot l'any al seu campament, rodejats per una multitud de paràsits natus, dones i homes, i permetien a la seva policia negra fer el què volien, cobrar la taxa de cabanes, fer xantatge a totes les zones rurals" (21).

Un problema sense resoldre

Malgrat les diverses mesures que l'Administració va prendre entre els anys 1899 i 1901 per mirar d'incrementar la quantitat d'africans que cerquessin una feina remunerada a les mines o les granges del país, l'objectiu no es va assolir. La relativa facilitat amb què els africans podien aconseguir ingressos suficients a través de la venda de part de la seva producció agrària feia molt difícil la seva entrada voluntària en el mercat laboral. Amb el que guanyaven conreant productes per al mercat en tenien prou per pagar els impostos i per adquirir els productes de consum que desitjaven. La majoria de feines a Rhodèsia, a més, eren poc atractives, ja fos en termes de salari o de condicions laborals. Quan, seguint amb una tradició que ja existia a mitjans del segle XIX o impulsats per les noves circumstàncies creades per la conquesta colonial, els africans buscaven una feina assalariada, ho feien de manera que maximitzés el rendiment del seu esforç. Això volia dir marxar allí on els salaris eren més alts i les condicions de feina més bones, o treballar durant uns mesos l'any per

acumular els diners que es consideraven necessaris i llavors retornar a casa per seguir dedicant-se als conreus propis.

En aquest context, els miners i –sobretot – els grangers europeus de Rhodèsia no eren competitius. Les mines del Rand o algunes feines ben valorades a les ciutats de la mateixa colònia permetien als shona i als ndebele cobrir les seves necessitats monetàries sense haver d'acceptar els sous baixos i les dures condicions de treball que els colons els oferien. Les demandes d'assistència que van fer a l'Estat van ser només parcialment efectives. Si bé es van introduir algunes mesures legislatives que restringien els drets dels treballadors africans, i es va col.laborar en la formació d'entitats de reclutament de mà d'obra i en les seves activitats, l'abast de les mesures va ser limitat. Les opcions econòmiques que els africans tenien, la manca de personal de l'Administració i el control exercit per Londres i els seus oficials sobre el terreny van reduir la capacitat de l'Estat i els colons per coaccionar de forma suficient els africans.

L'arribada de treballadors de colònies veïnes, atrets per unes condicions de feina que als africans de Rhodèsia els semblaven dolentes, però que eren millors que les que existien a Moçambic o Nyasaland, va ajudar a trampejar els problemes més greus. I la guerra a Sud-àfrica va desviar cap a Rhodèsia una certa quantitat de mà d'obra migrant de la regió. L'utilització del treball dels africans residents a les granges també va ser important durant els primers moments d'establiment dels colons.

Però tot això eren solucions parcials o temporals. Les limitacions al reclutament a Moçambic i, a partir del 1902, el final definitiu de la guerra dels bóers, van tornar a agreujar la crisi. Entre el 1899 i el 1903 els salaris pagats a Rhodèsia van anar augmentant gradualment. Els africans que tenien experiència de migració al Rand tornaven a casa explicant que els salaris allí abans de la guerra eren més alts que els que es pagaven a Rhodèsia, i els patrons ho tenien molt difícil per aturar aquesta tendència. Quan, el 1901, les mines de Matabeleland van voler abaixar els sous, es va produir una onada de desercions massives que va obligar les empreses a retornar a la situació prèvia (22). Si els miners tenien problemes, els grangers, que encara es podien permetre uns salaris més baixos, no se'n sortien.

CAPÍTOL 8

EL DEPARTAMENT DE VETERINÀRIA I LA RAMADERIA

La formació del Departament

A causa del brot de pesta bovina de principis del 1896 l'Administració es va veure obligada a contractar els serveis d'un veterinari. El càrrec va recaure en Charles E. Gray, un antic telegrafista de l'exèrcit britànic, nascut a Edimburg el 1864. Després d'una breu estada als Estats Units a principis dels anys 90, el 1895 es va instal·lar a Sud-àfrica, i el 1896 havia estat contractat com a telegrafista a Rhodèsia. Amb l'arribada de l'epidèmia el van nomenar Veterinari del Govern, primer de forma provisional, i més tard ja permanent. Els serveis veterinaris van ser col·locats sota la jurisdicció del Topògraf General, Orpen, el 1897. A la vegada, el Comissari en Cap per als Nadius exercia les funcions de Controlador del Bestiar, especialment quan les mesures a prendre afectaven la població africana. L'any 1900 Gray va ser nomenat Veterinari en Cap.

Tot i que la ramaderia era considerada un dels àmbits prioritaris a l'hora d'impulsar el desenvolupament agrícola de Rhodèsia, no es pot dir que la Companyia fes uns grans esforços per dotar de personal el Departament. L'any 1897 es va incorporar un veterinari per encarregar-se de Matabeleland, J.J. Gorman, i el 1899 va arribar J.M Sinclair, per ajudar a contenir una epidèmia de mononucleosi entre els cavalls. Dos anys més tard, el govern comptava amb 8 veterinaris i 6 inspectors de bestiar per a tot el país (1).

La superació de la crisi

A finals del 1896 i principis del 1897 el panorama de la ramaderia a Rhodèsia era descoratjador. La gran majoria del bestiar propietat d'africans i europeus havia desaparegut per culpa de l'epidèmia de pesta bovina. Tot i que no hi ha dades exactes, més del 90 % dels caps havien mort. Weinmann indica que només quedaven 25.000 caps en tot el país, i les dades oficials del govern anys més tard calculaven que hi havia uns 14.000 animals en possessió dels europeus i una quantitat semblant en mans dels africans l'any 1898 (2). La manca de bestiar provocava una escassetat generalitzada de carn i llet, i feia molt difícil o molt car el transport de mercaderies. Les dues prioritats de la Companyia durant els primers anys d'existència dels serveis veterinaris seran, per tant, l'eradicació de la pesta bovina i la recuperació dels ramats, especialment a través de la importació.

L'extensió i la gravetat dels efectes de la pesta bovina a tota l'Àfrica Oriental i Austral van fer que el Colonial Office i, sobretot, el govern del Cap hi dediquessin molts esforços. El 1896 Chamberlain va demanar l'ajut i l'assessorament de la Royal Society, que va crear un Comitè específic per a la malaltia (3). La Colònia del Cap va cridar l'expert alemany Dr.Koch perquè provés de fabricar una vacuna al laboratori de recerca de Kimberley. Ell no va tenir massa èxit, però el 1897 es va començar a utilitzar un mètode d'immunització ideat pels Drs.Turner i Kolle al mateix laboratori. La inoculació de sèrum i sang virulenta que ells van perfeccionar, combinada amb una inspecció estricta dels animals, va ser efectiva (4).

A Rhodèsia, mentrestant, els oficials del Departament estaven angoixats per aturar l'expansió de la malaltia, amb l'objectiu de salvar els pocs animals que quedaven i poder començar a importar bestiar de fora. Però era difícil assegurar que la introducció de bestiar no ajudaria a estendre la malaltia. A principis del 1897 el Comissari Civil d'Umtali, al costat de la frontera amb Moçambic, es queixava de la poca fiabilitat dels controls portuguesos i de la facilitat amb la qual bestiar teòricament vacunat entrava a Rhodèsia i escampava la pesta. La seva solució, com serà freqüent al llarg de tot el primer període colonial, era dràstica: "La primera cosa que cal fer és incorporar el ferrocarril (des de Beira) a territori britànic". Mentre no es pogués aconseguir, almenys calia allargar el període de quarantena entre la inoculació i el moviment del bestiar fins a 30 dies. Amb el suport d'Orpen, es va fer així (5).

La necessitat de prendre mesures restrictives dels moviments del bestiar sovint xocava amb les necessitats immediates de l'economia. A l'abril del 1897, Orpen va proposar la vacunació gratuïta i obligatòria de tot el bestiar del país. Segons ell, era impossible eradicar la malaltia, ja que els animals salvatges l'estenien, o s'introduïen il.legalment animals infectats al país. Com que quedaven molts pocs caps vius, era possible concentrar-los a les ciutats, on els veterinaris els podrien vacunar. Milton no ho va aprovar, en considerar que la vacuna encara era experimental i, per tant, no es podia fer obligatori el seu ús (6).

El juliol del 1897 va ser Milton qui va proposar prohibir l'entrada de bestiar a Matabeleland, tancant les carreteres que lligaven Bulawayo amb Salisbury i Mafeking, però la idea no va ser gaire ben rebuda. Lord Grey va escriure des de Ciutat del Cap avisant que la mesura podia perjudicar greument el transport. Orpen hi coincidia, ja que li semblava que

"eliminar la pesta bovina per la via d'excloure l'entrada de bestiar a Rhodèsia significaria fer passar gana als seus habitants i les seves indústries – que requereixen l'arribada de molt bestiar". Com que el contraban i els moviments de la fauna salvatge eren incontrolables, la mesura no serviria per a gran cosa (7).

A principis del 1898 el mètode de vacunació semblava més fiable i, després d'una visita del Dr. Turner a Bulawayo, es va optar per fer obligatòria la inoculació de tot el bestiar de Rhodèsia. Es van construir estacions de vacunació a diversos punts de Matabeleland i Mashonaland, on s'inoculava els animals de forma gratuïta. Un cop tractats, els animals havien de restar en quarentena, sense poder-los traslladar, durant vint-i-un dies (8). Al mes d'agost es va produir un nou brot de pesta a Salisbury, que va provocar l'angoixa de Milton. "Això és molt seriós. Estem fent una gran despesa amb l'esperança que la vacunació general alliberarà el país de la pesta, cosa que ara sembla infundada". El cas va ser aïllat, però, i ja no es van tornar a produir més brots (9).

La importació de bestiar

Tot just acabades les revoltes, el govern va començar a rebre peticions de tot tipus per tal d'introduir bestiar importat a Rhodèsia. Al principi, el Departament de Veterinària es mostrava reticent a autoritzar-ho, per la presència de la pesta bovina. El desembre de 1898 la Matabeleland Central Estates Company va interessar-se per la possibilitat d'importar una quantitat considerable d'animals. Lingard els va dir que no es podia garantir amb total seguretat que el país estés lliure de la pesta, i que era millor esperar un temps. Lingard es feia ressò també de l'opinió de les Associacions de Grangers de Salisbury i Bulawayo, segons les quals "tot i que no s'hauria de perdre temps innecessari a l'hora de fer-ho (importar bestiar per repoblar el país), de tota manera el moment encara no ha arribat". Lingard proposava a la companyia que s'esperessin vuit mesos per tenir una major garantia d'eradicació de l'epidèmia (10).

Com que no es van produir més casos de pesta, a partir del 1899 es van multiplicar les iniciatives per importar bestiar. Una primera entrada massiva d'animals es va produir fruit de les accions militars de la BSAC a Rhodèsia del Nord. Aquell territori, inclòs en la Carta d'administració, estava encara en procés de ser ocupat per la Companyia. Des del 1896 els agents de la BSAC i d'una empresa subsidiària, la North Charterland Company, havien entrat en conflicte amb els ngoni del cap Mpeseni. El 1898 les tropes de la Companyia van

derrotar els ngoni i van capturar més de 10.000 caps de bestiar com a botí. La majoria d'aquests animals van ser enviats a Rhodèsia del Sud i venuts en subhasta a molt bon preu als colons locals (11).

L'Administració i el Departament de Veterinària van considerar diversos projectes per importar bestiar i distribuir-lo entre els colons a bon preu. L'objectiu era introduir animals de qualitat des de l'estranger i barrejar-los amb bestiar local. El 1897 el veterinari O'Neill proposava la compra de bestiar argentí, i aventurava la possibilitat d'importar també algunes llames, per veure si s'adaptaven a les condicions del país. Orpen ho va recolzar immediatament, i suggeria que la Companyia ajudés a "organitzar" les importacions i compartís les despeses amb els colons. "Sense una introducció (de bestiar) barata i a gran escala Rhodèsia es llanguirà". Milton no estava gaire content davant de la perspectiva d'implicar la Companyia en la repoblació de la cabana del país. El seu Secretari va informar Orpen que "ell (l'Administrador) preferiria que la qüestió de la importació de bestiar fos duta a terme per la iniciativa privada. Fins al moment el públic no ha expressat cap desig que el govern ajudés de la manera que s'ha proposat (...)" (12).

Uns mesos després, Orpen insistia en la necessitat d'accelerar el procés de recuperació dels ramats, implicant-hi el govern si calia. Volia importar una gran quantitat d'animals des de Sud-Amèrica, i potser també des de Queensland. Segons ell "Rhodèsia no pot existir sense bestiar". Com que no veia clara la voluntat del govern a l'hora d'implicar-s'hi, li agradaria que "el Sr. Rhodes veiés totes aquestes propostes immediatament" (13). La creença que la intervenció personal de Rhodes acceleraria les decisions del govern, o impulsaria mesures que l'Administració dubtava a prendre estava molt estesa entre els colons i els oficials del moment.

El mateix Orpen va començar a tenir dubtes més endavant sobre l'encert d'introduir grans quantitats de bestiar sota la responsabilitat de la Companyia. El juliol del 1898 el Coronel Napier va proposar que la Companyia comprés importants contingents de bestiar a Sud-àfrica i altres llocs i els portés a Rhodèsia per vendre'ls als colons. Volia que la BSAC s'encarregués de vacunar els animals i de marcar-los. Després els vendria als grangers a preu de cost, sumant-hi les despeses de transport i vacunació. La Companyia garantiria una compensació als compradors si els animals morien de pesta bovina o pleuropneumònia amb posterioritat. Orpen i Lingard van oposar-se de seguida al projecte. A diferència del que

havia dit mesos abans, Opren defensava ara la introducció de quantitats limitades de bestiar i la realització de proves i creuaments abans de comprar-ne més. No es podia garantir el pagament de compensacions per animals que estarien en mans dels propietaris, sense cap seguretat que els cuidarien bé. Tampoc es podia acceptar, com proposava Napier, que els grangers tardessin de tres a cinc anys a pagar els animals adquirits. De fet, eren els colons qui havien de donar garanties que comprarien els animals encarregats i no canviarien d'idea a darrera hora i deixarien la Companyia amb els animals a les mans (14).

No va ser fins l'any 1899 que la Companyia va establir un acord de col.laboració amb la United Rhodesia Goldfields Company (URGC) del Coronel Raleigh Grey, una subsidiària de la mateixa BSAC. L'acord preveia la dedicació de 60.000 lliures a la compra de bestiar, de les quals 10.000 provindrien de la URGC i la resta de la BSAC. Es va començar a importar bestiar des de Sud-àfrica i Rhodèsia del Nord-Est, i a distribuir-lo entre els colons a preus econòmics. Els europeus també podien accedir a préstecs a interès baix per comprar els caps importats. La dificultat de trobar prou bestiar a la regió va fer que es decidís importar-ne d'ultramar. Però de seguida va esclatar la guerra bóer i el projecte es va fer més difícil (15).

Impossibilitats de trobar bestiar a les colònies sud-africanes, les autoritats de la BSAC van intentar obrir altres fonts de proveïment. El gener del 1900 Milton va escriure a les autoritats del Protectorat de Bechuanaland per saber si els caps tswana Khama i Linchwe estarien disposats a vendre part del seu bestiar a la Companyia. Imprudentment, Milton afegia: "Preferiríem establir un contracte amistós amb el cap en lloc de fer una confiscació sota la Llei Marcial" (16). Les respostes dels sorpresos oficials del Protectorat van ser ràpides. L'endemà mateix el Comissari Resident a Gaborone va escriure explicant que la pesta bovina s'havia endut la majoria del bestiar de Linchwe i que només li quedaven els animals "salats". Dificilment se'n desprendria si no era en una situació de gran necessitat. La idea de la confiscació li semblava molt dolenta. El Comissari Assistent de Palapye també afirmava que Khama havia perdut els seus ramats en l'epidèmia de pesta, estava recuperant-se encara del desastre i no podria vendre tants animals com la BSAC volia. La seva opinió sobre la hipotètica confiscació era encara més contundent:

"Lamento molt l'amenaça velada amb què s'acabava el vostre telegrama i que m'atreveixo a pensar que sota les actuals circumstàncies no és bona idea és segur que intentar capturar

bestiar dels nadius per la força al Protectorat per utilitzar-lo a Rhodèsia portaria complicacions de gran abast i espero que mai no es consideri seriosament” (17).

Milton va rectificar el to immediatament, i va demanar que es preguntés als caps si estarien disposats a vendre bestiar “evitant el suggeriment de la confiscació”. En resposta, va ser informat que Linchwe només podia vendre alguns animals, i no es podia comprometre a signar un contracte amb una quantitat fixa de bestiar per subministrar. Khama estava en una situació similar, tot i que el Comissari de Palapye deia que alguns comerciants de bestiar europeu estaven disposats a proporcionar animals. També va fer saber a Milton que hi havia hagut un petit brot de pesta bovina a la zona. Milton li va dir que, mentre no s’hagués eradicat del tot l’epidèmia, no veia clara la introducció de bestiar de Bechuanaland a Rhodèsia (18).

A sobre, la correspondència prèvia havia arribat a l’Alt Comissari Britànic per a l’Àfrica del Sud, que va posar-se en contacte amb les autoritats rhodesianes per advertir-los que “La confiscació només alienaria els nadius del Protectorat de Bechuanaland, i moltes coses depenen de la seva lleialtat”, en clara referència a la necessitat d’evitar conflictes amb les poblacions africanes mentre la guerra amb els bóers continués (19). Al final, la Companyia va comprar bestiar a Bechuanaland, però no era ni molt menys la quantitat que es considerava com a necessària per ajudar a repoblar els ramats rhodesians.

La Companyia va continuar buscant fonts alternatives de subministre de bestiar, però no se’n va sortir. El febrer del 1900, l’Administrador de Rhodèsia del Nord-Est, Codrington, els escrivia dient que faria tot el possible per ajudar-los, però que només quedaven 2.000 animals en tot el territori, i que com a molt en podria enviar 200 cap al Sud. La BSAC li va contestar que no calia que es molestés (20). Cinc mesos més tard, Milton es queixava de la mala qualitat dels animals importats des de Madagascar: “Dos d’ells van haver de ser baixats dels vagons, i gairebé no s’aguantaven drets. Em temo que difícilment valen el que ens costen” (21).

Davant de les dificultats acumulades, Rhodes va decidir actuar personalment. Pel maig de 1900 va encarregar que es compressin 1.000 caps de bestiar a Austràlia. Va informar a la Junta de la BSAC que, per a ell, la recuperació dels ramats perduts a causa de la pesta bovina, era essencial. “Molts grangers desitjarien ocupar la seva terra però no poden obtenir bestiar, i les collites són arriscades per culpa de les llagostes. Breument, el bestiar és la

columna vertebral del granger”. Com sempre, havia de justificar davant dels Directors la implicació de la Companyia en una altra activitat que comportaria despeses. Segons ell, la ramaderia podria ajudar a retallar les despeses d’administració: “Sovint penso que si el que malgastem anualment en policia, aproximadament 300.000 lliures, ho dediquessim al bestiar i els cuidadors del bestiar esdevinguessin una *Yeomanry* (cavalleria militar voluntària) quin canvi que seria (...) i tot i que no poguem fer un canvi tan brusc, puc adonar-me que si posem gent a la terra amb bestiar això significaria una reducció de la nostra força de policia”. També defensava l’opció per la intervenció de l’Administració en les importacions: “Certament, podem deixar la repoblació de bestiar al desenvolupament natural, però això trigaria massa temps”. Cap colon individual podia assumir el risc d’importar bestiar per sí mateix, i els preus a Sud-àfrica eren massa elevats. Les perspectives de futur, a més, eren molt bones: “A part del mercat d’aquí no hi dubte que amb un govern més estable a Pretòria hi haurà un gran desenvolupament al Transvaal, i la principal demanda en aquell país serà bona carn. Nosaltres tenim el país que la pot produir”. Proposava mantenir l’acord amb el Coronel Grey, però s’havia de dedicar a gastar 10.000 lliures en la compra de bestiar al Cap i Rhodèsia del Nord, i les 50.000 lliures restants de l’acord les hauria de gestionar la BSAC per importar directament animals provinents d’ultramar (22). El bestiar australià es va comprar, però en arribar a Beira van resultar infectats per malalties locals, i no es van poder distribuir (23).

Grey i la Companyia van seguir buscant la manera de comprar bestiar en els territoris veïns. El 1901 van intentar aprofitar-se de la guerra al Transvaal per aconseguir animals a preus especialment reduïts. Les autoritats britàniques d’ocupació en aquell territori els van oferir 2.000 caps de bestiar confiscats als bóers. Inicialment, l’Administració de Rhodèsia ho va acceptar, però Rhodes va demanar garanties que el bestiar arribaria sa i estalvi, i que els britànics es farien responsables de la pèrdua dels animals per culpa d’una malaltia o per un atac dels guerrillers bóers. Raleigh Grey defensava decididament l’opció del bestiar confiscat: “Malgrat que les operacions militars han reduït considerablement el nombre de bestiar a Sud-àfrica, han col·locat al mercat grans quantitats de bestiar capturat a l’enemic”. Com que no se’l podia traslladar amb garanties de seguretat, les autoritats militars el retindrien i protegrien al Transvaal fins que s’acabés la guerra, i llavors el lliurarien als compradors. En aquestes condicions, els preus eren molt baixos. “Cal recordar sempre que

tan bon punt s'acabi la guerra, aquestes ofertes s'acabaran, ja que és raonable de suposar que tots els caps de bestiar confiscat que quedin (sense vendre) seran retornats als bóers". Aleshores, els preus pujarien i, per tant, calia aprofitar el moment i comprar ara per sota del preu de mercat.

Grey també proposava recuperar l'acord inicial entre la BSAC i la seva companyia, de manera que el bestiar per a Rhodèsia s'importés conjuntament, i no directament a través de l'Administració. Demanava que els 2.000 caps oferts per l'exèrcit fossin comprats a través del sistema de compra conjunta, i que l'import disponible per a futures compres s'augmentés fins a 48.000 lliures, mentre el govern deixava d'importar bestiar per sí mateix (24). Mentre la BSAC decidia què fer, l'epidèmia de pesta bovina va rebrotar a Sud-àfrica i totes les importacions de bestiar des d'allí van quedar suspeses (25).

Després de tres anys d'esforços i malgrat haver provat diverses maneres de fer arribar el bestiar als colons, les importacions es trobaven en un punt mort. No s'havia trobat la fórmula adequada per introduir animals de qualitat, saludables i barats.

Malalties del bestiar

A part de les dificultats per a la importació, el Departament de Veterinària també havia de fer front a les diverses malalties que afectaven els animals presents al país, o que hi acabaven d'arribar. A Rhodèsia existien moltes varietats de malalties del bestiar. Hi havia tot tipus de paparres que podien transmetre les malalties, i la necessitat d'usar bous per al transport de mercaderies afavoria els contagis (26).

La babèsia, coneguda a la regió com a *redwater*, era una malaltia provocada per un paràsit. El seu símptoma més destacat era que l'orina de l'animal es tornava vermella, i d'aquí venia el seu nom. La malaltia va arribar al Natal els anys 1870 a través d'animals importats. No és clar si es va estendre a Rhodèsia a partir d'aleshores, o si ja era endèmica al país. El 1897 es van produir brots molt forts a Umtali i Bulawayo. La *redwater* suposava una complicació afegida als intents d'introduir bestiar importat, ja que els animals que acabaven d'entrar al país eren molt susceptibles al contagi (27).

A Rhodèsia també existia l'anaplasmosi, transmesa per mitjà de les paparres, i que, com en el cas de la *redwater*, comportava la presència d'un paràsit a certs òrgans interns de l'animal. La malaltia era escampada per la mateixa paparra de la *redwater*, i molt sovint l'animal afectat patia les dues malalties a la vegada (28).

Una altra malaltia destacada era la pleuropneumònia contagiosa, que havia estat introduïda al país des de Sud-àfrica pels comerciants i transportistes. No es va produir cap brot significatiu fins el 1900, quan l'entrada de bestiar importat des del Sud i els moviments de tropes ho van facilitar. Després dels primers casos detectats a Bulawayo, el govern va proposar una legislació d'emergència, que feia obligatòria la vacunació del bestiar, i permetia liquidar els animals afectats (29).

Quan la llei es va presentar al Consell Legislatiu, els membres electes van expressar els seus dubtes sobre la necessitat de matar animals que només estessin sota sospita de patir pleuropneumònia. Orpen va convèncer-los i la nova Lungsickness Ordinance, inspirada en una llei similar del Natal, va ser aprovada el mateix any 1900 (30). La vacunació, les eliminacions selectives i les quarentenes van aturar l'extensió de l'epidèmia, que va ser eradicada del tot quan es va produir el greu brot de Febre de la Costa Africana el 1901 (31). La pesta bovina va ser eradicada el 1898, però la por a que fos reintroduïda al país a través del bestiar importat va obligar a prendre mesures estrictes de control i, en molts casos, a limitar les entrades d'animals foranis. Ja hem vist com un brot de pesta al Cap i al Transvaal els anys 1900 i 1901 havia obligat a suspendre la compra de bestiar capturat als bóers. El govern rhodesià va reforçar la vigilància de les fronteres, i alguns veterinaris van proposar que, en cas que la malaltia entrés al país, els colons oferissin una part dels seus animals per sacrificar-los i obtenir-ne sèrum. Els grangers van negar-se a fer-ho i demanaven que el govern en fabriqués per sí mateix i llavors els el vengués. Aquesta serà l'opció triada finalment. Sinclair i dos assistents van ser enviats al laboratori de la De Beers a Kimberley, on van elaborar més dosis de sèrum i el van enviar a Rhodèsia. Els dipòsits de sèrum no van fer falta, ja que la pesta no va tornar a entrar al país (32).

Els cavalls

Rhodèsia era un mal país per a la cria de cavalls. A part de la presència de zones infestades de mosca tsetse, el territori patia l'existència de pesta equina. Aquesta malaltia, present a Sud-àfrica des del segle XVIII, era molt freqüent a Rhodèsia, especialment després de les pluges. El grau de mortalitat era elevadíssim, fins al 90% en molts casos. Igual com passava amb la pesta bovina, els pocs animals que sobreviuen esdevenien immunes.

Per mirar de minimitzar els efectes de la pesta, es va pensar a creuar zebres i ases, que no agafaven la malaltia, i llavors usar els exemplars resultants per a estirar les arades, però el

projecte es va desestimar. Les mules eren més resistents que els cavalls a la pesta, però estaven afectades per malalties limfàtiques (33).

Els cavalls també patien per la mononucleosi. El 1898 la malaltia estava molt estesa entre els cavalls i les mules de la policia i dels transportistes. Després d'un brot important a principis del 1899, l'Alt Comissari britànic va fer una Proclamació obligant a destruir tots els exemplars infectats, aïllar els sospitosos, i fer passar uns tests de detecció a tots els animals. Es van construir uns "estables de vacunació", on es feien les proves. Els animals infectats eren sacrificats i els seus cossos es cremaven (34).

La política d'eliminació va ser criticada per certs grups de l'opinió pública. El Veterinari en Cap, Gray, ho explicava a Hutcheon, un veterinari del govern del Cap: "hi ha hagut en certs àmbits una tendència a veure les mesures que he pres com a massa vigoroses (...). Em sento una mica dolgut per les crítiques que vénen de sectors no professionals i m'agradaria tenir el seu suport si en consciència pot oferir-me'l". Hutcheon el va recolzar plenament (35). L'any 1900 tots els cavalls i mules de Rhodèsia havien passat el test de detecció, que també s'aplicava als animals importats.

Ovelles

La majoria de colons europeus no es van interessar per la cria d'ovelles o cabres autòctones, que consideraven poc valuoses econòmicament, i les pastures de bona part del país eren més adequades per al bestiar que no pas per a les ovelles. Només en algunes zones de les Eastern Highlands i de Matabeleland es faran esforços per encoratjar els ramats d'ovelles. Rhodes va fer importar personalment cabres d'Angora des de Turquia entre el 1898 i el 1899, així com ovelles merines del Cap (36).

La cria d'ovelles es va veure complicada per l'existència d'una malaltia com la sarna, i per les discrepàncies dins de l'Administració sobre la manera de combatre-la. A finals del 1898 Gray i Orpen van suggerir la possibilitat d'obligar els africans a ruixar amb productes especialitzats les seves ovelles per combatre la sarna, i que part del cost de l'operació es repercutís en els mateixos africans. El Comissari en Cap per als Nadius, Taberer, de seguida va mostrar-se contrari als pagaments, tot i recolzar la necessitat de la neteja (37).

El desig dels veterinaris de lluitar fermament contra la malaltia es va intentar combinar amb la voluntat del govern d'evitar friccions amb la població, ja fossin europeus o africans. Les instruccions emeses pel govern el 1901 recordaven que els grangers havien d'acceptar que

els funcionaris entressin a les seves propietats per inspeccionar possibles casos de sarna, però “abans d’exercir aquests poders d’entrada, els oficials hauran de mostrar tacte i la cortesia obligada”, i no podien encarregar-se de fer tractar les ovelles sense el permís de l’amo, a no ser que obtinguessin una ordre judicial. Davant de les queixes dels colons sobre la manera de tractar els seus animals, s’advertia que l’oficial corresponent “ha d’assegurar-se que cada animal que mostri els símptomes més lleus de la malaltia és correctament tractat i examinat”.

En el cas dels africans, s’especificava que “han de ser tractats amb circumspecció i consideració”. Es podia oferir el servei de neteja de forma gratuïta als africans que aportessin la seva feina i subministressin llenya. S’esperava que els oficials del govern expliquessin a la gent la necessitat d’aquestes mesures, de manera que “els mateixos nadius d’aquí a un temps raonable desitjaran i estaran preparats per seguir les instruccions rebudes, i assumir les despeses necessàries”. De moment, però, “no es desitja fer acusacions en el cas de nadius per haver contravingut les clàusules de la llei referent a la sarna”. S’esperava que “la influència i la supervisió” serien suficients fins força més endavant (38).

La manca de personal qualificat també dificultava la tasca de les autoritats veterinàries. Pel febrer del 1898, davant d’un brot d’una malaltia desconeguda entre les ovelles d’un granger a Umtali, Lingard va ordenar al Veterinari G.W.Lee que les sacrificués. Lee s’hi va negar, ja que Lingard “semblava que tingués una idea molt vague de la naturalesa de la malaltia i contradeia el meu informe afirmant que el que patien era pleuropneumònia contagiosa, una malaltia a la qual les ovelles són immunes”. Va preferir esperar “fins que rebés ordres d’algú que tingués un major coneixement pràctic de les ovelles”. A més, no sabia a quin Departament estava subordinat, si al d’Agricultura o al d’Afers Nadius via Taberer, que ja hem dit que era Comissari en Cap per als Nadius a la vegada que Controlador del Bestiar. Taberer li va ordenar sacrificar els animals, cosa que ell va fer, i va diagnosticar la malaltia que les afectava com a pneumònia i anèmia (39).

Milton va declarar que Lee depenia, almenys de moment, de Taberer. I va afegir que no entenia perquè el Veterinari volia rebre ordres d’algú amb més coneixements de les ovelles. “Ell és l’Oficial del Govern professional i ens refiem d’ell perquè ens doni consells pràctics. He de confessar la meva total manca de coneixement pràctic” (40).

Tot i els problemes, en algunes zones es van anar formant ramats més o menys grans d'ovelles. I a principis del 1899 els grangers d'Enkeldoorn ja demanaven a la BSAC ajut per importar grans quantitats d'aquests animals. Orpen ho va recolzar, però es va aconsellar als colons que parlessin amb Grey i la United Rhodesia Goldfields per a la importació (41).

La lluita contra les llagostes

Una altra activitat que quedava dins de la jurisdicció dels serveis veterinaris era la lluita contra els eixams de llagostes. Rhodèsia era un territori de cria per a dues varietats d'aquests insectes: la llagosta marró, que venia des del Kalahari, i la vermella, que es trobava a Moçambic, Swaziland, el Natal i l'est del Transvaal. La varietat marró era la més habitual a Rhodèsia, però durant els anys 90 van arribar quantitats considerables de llagostes vermelles. El país havia patit una plaga molt forta els anys 1895 i 1896 (42).

Des de principis del 1897 Orpen i els veterinaris van impulsar l'ús d'un fong desenvolupat pel Dr. Edington, Director de l'Institut Bacteriològic de Grahamstown. S'havia d'estendre el fong sobre les llagostes mateixes o en zones on se sabia que es col·locaven, preferiblement durant el període en què els insectes eren joves i encara no tenien ales. Pel mes de març es van encarregar dosis de fongs a Grahamstown, i els resultats preliminars van ser satisfactoris, tot i que es van utilitzar quan les llagostes ja podien volar. A finals d'any, Lingard va anunciar una campanya més intensa i en l'època adequada. El fong es va distribuir als Comissaris Civils, Comissaris per als Nadius, policia i grangers, juntament amb instruccions per al seu ús.

No se'n va repartir als africans. Lingard explicava les reaccions ben diverses que la campanya provocava entre ells. Alguns dels qui havien ajudat les autoritats en la campanya "han expressat el desig d'obtenir una mica de la "medicina" per usar-la a les seves pròpies terres, mentre d'altres diuen que usant-la, s'estan negant a sí mateixos un dels principals mitjans de subsistència". Lingard creia que aquesta "visió curta de mires", seria fàcilment superada quan els CNs els expliquessin que liquidar les llagostes faria que obtinguessin millors collites i no els calgués consumir els insectes (43). La campanya del 1897-98 va ser prou efectiva i durant uns anys les llagostes van afectar poc els conreus del país.

Els resultats dels primers anys del servei veterinari

La recuperació dels ramats rhodesians després de la pesta bovina es va fer molt lentament. La captura de bestiar a Rhodèsia del Nord o la importació des de les colònies veïnes o des

d'ultramar van ajudar a refer la cabana bovina, però el procés va ser molt complicat. L'existència de malalties greus al país, la dificultat per garantir que els animals importats estaven sans, i la guerra dels bóers van entrebancar els projectes de repoblació ràpida.

Per altra banda, l'eradicació de la pesta bovina i les mesures efectives per combatre algunes malalties –com la pleuropneumònia- van permetre que el nombre de caps en mans dels colons i dels africans anés creixent. Els grangers van fonamentar els seus ramats en la compra de bestiar autòcton, més petit i resistent, barrejant-lo amb animals confiscats als ngoni el 1899, i alguns importats, com ara els Devon, Shorthorn i, sobretot, Africander de Sud-àfrica (44). Sembla que la base dels ramats ndebele també passarà a estar formada per bestiar comprat als shona. Segons els observadors contemporanis, els ndebele havien tingut una varietat de bestiar pròpia, més gran, que no va poder recuperar-se de la pesta (45). El bestiar en mans dels africans anirà augmentant de forma significativa durant aquests anys, tot i que cap dels programes oficials d'ajut per a la importació i millora dels ramats es van estendre a la població autòctona.

Els serveis veterinaris, igual com el Departament d'Agricultura en general, patien una greu manca de recursos i personal qualificat, i la majoria del seu pressupost es va destinar a pagar compensacions als afectats per la pesta bovina i a facilitar la importació de bestiar (46). Tot i així, era la branca del Departament agrícola més valorada i la que disposava de més funcionaris i finançament.

La reacció dels colons europeus davant de les actuacions dels serveis veterinaris va ser, com en molts altres afers, força contradictòria. Les principals demandes dels colons eren l'eradicació de les malalties i la concessió d'ajuts per a la importació. Però amb freqüència això anava acompanyat de queixes per l'aplicació de mesures dràstiques – com l'eliminació de bestiar sospitós d'estar infectat – per part dels veterinaris. A més, en uns moments en què la BSAC intentava satisfer les peticions per facilitar la compra de bestiar per part dels europeus, dos membres electes del Consell Legislatiu, Sauer i Grey, es queixaven de l'excés de despesa i de personal del Departament de Veterinària (47).

CAPÍTOL 9

LA CONSERVACIÓ DE LA VIDA SALVATGE

En crear-se el Departament d'Agricultura el 1897, els seus funcionaris van assumir la responsabilitat de fer aplicar les lleis relatives a la cacera d'animals salvatges i, quan era el cas, assegurar-ne la protecció. Aquells eren uns anys en què, a tota l'Àfrica colonial britànica, s'estaven elaborant o discutint lleis per regular la cacera, i s'estaven popularitzant moltes teories que podríem anomenar conservacionistes. De fet, sembla que a les colònies serà on els grups de defensa de la vida salvatge aconseguiran exercir una major influència sobre els governs, i on existirà una consciència més generalitzada de que el medi ambient estava "amençat" per l'activitat humana (1).

Abans de la colonització

La cacera havia estat una activitat important – en alguns casos bàsica – en la història de les poblacions africanes de la regió austral. Per a la majoria de grups, la cacera servia com a complement per a l'agricultura i la ramaderia. Els oferia una major varietat alimentària i un recurs d'emergència en èpoques de fam. Així mateix, permetia consumir carn sense haver de sacrificar el bestiar domèstic (2).

En algunes circumstàncies la cacera ajudava les autoritats polítiques a afermar el seu poder per mitjà d'un accés privilegiat a alguns productes i la seva venda posterior. Aquest era el cas especialment de l'ivori, que els europeus demanaven amb insistència. En molts casos, els caps africans eren els qui havien de concedir el permís per caçar els elefants, cobraven un tribut als caçadors, i esdevenien els principals exportadors d'ivori. Alguns caps tenien les seves pròpies partides de caça. Quan la presència europea sigui més propera, també monopolitzaran l'accés a les armes de foc i, per tant, a la forma més efectiva de caçar. En certes regions, els productes de la cacera servien com a tribut. A Gokwe, durant el segle XIX, les poblacions locals pagaven els seus tributs a Lobengula en tabac i pells de gats salvatges (3).

La caça d'animals salvatges també tenia funcions simbòliques i rituals. Podia formar part dels ritus d'iniciació a través dels quals els nois esdevenien adults, o era una manera d'obtenir prestigi social i guanyar-se l'admiració de la comunitat. A la zona de Shangani, per exemple, les poblacions lozwi, shangwe i tsonga que hi residien, atorgaven gran importància i prestigi a la cacera, i els ndebele que es traslladaran a la zona a finals del

segle XIX adoptaran aquesta visió, especialment a l'hora de caçar lleons. La zona estava plena de santuaris on els africans feien cerimònies per tal de facilitar una bona cacera (4).

A partir de principis del segle XIX, la presència de caçadors europeus va anar augmentant a tota l'Àfrica Austral. La demanda d'ivori creixia a Europa, i incentivava els colons del Cap a endinsar-se més a l'interior. El 1844 Gordon Cumming va arribar al país tswana i va comprar ivori a canvi d'armes de foc. En els anys següents els ngwato del cap Khama es van dedicar a vendre ivori, plomes d'estruç i pells, que bescanviaven per granadura, fils de coure, ganivets, bestiar, teixits i armes de foc. Khama carregava un impost consistent en el 50% de tot l'ivori exportat des del seu territori (5).

Alguns dels primers europeus en arribar a Matabeleland seran caçadors a la recerca d'ivori i pells. Afrikaners i britànics aniran a la regió, amb pesats carros de bous, caçaran elefants i altres animals, i tornaran cap al sud, on intercanviaran l'ivori i les plomes d'estruç per diners i per manufactures que serviran per pagar als africans en la propera expedició (6). Algunes famílies bóers, amb dones i nens inclosos, anaven a Matabeleland a l'època seca, construïen unes cabanes com a vivenda, i els homes marxaven a caçar. Quan arribaven les pluges, es traslladaven a Bulawayo o Tati, on venien els ullals i les plomes d'estruç a comerciants britànics que ho feien arribar a Sud-àfrica (7). Lobengula era molt amic de caçadors com Jan Viljoen, Jacob Hartley, o Frederick Selous, als quals atorgarà permisos de caça.

Caçar animals salvatges també tenia un component ideològic per als europeus. La figura del caçador blanc formava part de la mitologia i la imatge popular de la vida a les colònies, i la gran majoria de residents a l'Àfrica eren caçadors. La ideologia predominant a l'Anglaterra victoriana atorgava una gran importància a la cacera: era símbol de valentia, individualisme i homenia. Les escoles privades posaven èmfasi en els esports, la força física, els lligams amb la natura i l'habilitat en l'ús d'armes com a part de l'educació masculina. Teòricament, calia aplicar a la caça els preceptes del "bon esportista": no tirar des de vehicles, disparar a matar, perseguir els animals ferits fins a rematar-los, etc. Les bones aptituds caçadores eren un element important en la valoració que es feia dels pobles africans. Aquells que, com els san, eren hàbils en aquesta tasca obtenien el reconeixement i l'admiració dels colons. Això sí, fins a cert punt: sempre quedaven un esglaó per sota dels europeus, ja que els africans caçaven per necessitat i els europeus – aparentment – només ho feien per esport. Els

blancs que no mostraven interès o habilitat caçadora, com ara alguns habitants de les ciutats, o els portuguesos, eren menyspreats per aquesta mancança (8).

En el cas concret de Sud-àfrica, per als afrikaners la cacera també combinava el seu atractiu econòmic i simbòlic. Caçar permetia accedir a la carn dels animals, i obtenir ullals o pells per comerciar i adquirir armes i manufactures. Però a la vegada era una activitat característicament masculina i que es practicava per plaer (9).

L'increment descontrolat de la cacera a partir dels anys 50 i 60 del segle XIX va provocar unes matances terribles d'animals i va fer necessari anar a cercar els trofeus a regions cada cop més allunyades i menys accessibles. A primers dels 1850s, els afrikaners ja havien exterminat els elefants del Zoutpansberg, on els havien caçat a cavall, i ara els calia anar fins a la vall del Limpopo, infestada de tsetse, i perseguir-los a peu en lloc de a cavall, com s'havia fet fins aleshores (10). En els mateixos anys, els tswana havien eliminat la majoria d'elefants a les seves terres, i havien d'anar-los a buscar més al Nord. Per compensar el descens en la venda d'ivori, es dedicaran a caçar antílops per subministrar carn a les mines de Kimberley. I en pocs anys aquests animals també s'hauran exhaurit (11). L'accés dels africans a armes de foc importades els facilitava la cacera i el comerç de productes animals, però afavoria l'eliminació de la fauna a un ritme molt més ràpid del que havia estat habitual en èpoques anteriors.

Un dels caçadors més famosos del seu temps, Frederick Selous, va deixar nombrosos testimonis de les matances a tot Sud-àfrica quan ell hi va arribar pels voltants del 1870. El 1871, en el seu viatge de Port Elizabeth fins a les mines de Kimberley, va veure "centenars de carros carregats amb pells d'antílops". En arribar a Griqualand, afirmava que "Un podia trobar gairebé els mateixos animals salvatges a Griqualand que a Hyde Park". Uns anys més tard, la seva visió era encara més negativa: "cap al 1880 totes les planures obertes de Sud-àfrica, des del Cap fins al Limpopo, que tan sols trenta anys abans havien alimentat grans ramats de moltes espècies diferents d'animals salvatges, havien esdevingut un món mort, un erm gairebé sense vida" (12).

A Matabeleland i Mashonaland, la situació apuntava cap al mateix camí. L'influx de caçadors blancs i armes de foc van forçar els elefants a refugiar-se a les regions amb tsetse, on els cavalls no eren utilitzables (13). Alguns caçadors es van dedicar al comerç de banyes de rinoceront en substitució de l'ivori, però els resultats van ser igual de desastrosos. Selous

es va trobar que a la regió del Linyati, on el 1874 es podien trobar grans poblacions de rinoceronts blancs, tres anys després ja no en quedaven. El 1879 els san el van informar que al riu Chobe els rinoceronts també havien estat exterminats (14).

De forma significativa –i molt representativa de l'època – aquestes explicacions de Selous no el van convèncer pas de modificar la seva pròpia actitud vers la cacera, almenys de moment. En el seu llibre de viatges del 1881 no té cap mania per explicar com va liquidar quaranta-dos elefants personalment l'any 1873, mentre el seu acompanyant, Wood, en caçava 50. L'apèndix final del llibre inclou un llistat detallat dels animals que va abatre: 548 entre el 1877 i el 1880, entre ells 100 búfals, 20 elefants i 114 antflops diversos (15).

Els inicis del conservacionisme

L'evidència incontestable de la desaparició dels animals salvatges a moltes regions sud-africanes, combinada amb alguns dels trets ideològics de les elits europees i colonials del moment que ja hem esmentat, van propiciar l'increment del nombre de partidaris de posar límit a les matances.

A partir de mitjans del segle XIX van començar a créixer al Cap les demandes de protecció per als animals salvatges. Per una banda, els conservacionistes volien preservar certes espècies de l'extinció, tant de cara a poder-ne garantir una explotació futura, com per raons estètiques i de preservació *per se*. S'anava estenent la idea que el govern era “guardià” dels animals en nom de les generacions futures, que n'havien de poder gaudir. L'interès científic per la vida animal també estava creixent a Europa, on la història natural i el col·leccionisme guanyaven adeptes. El 1881 es va obrir el Museu d'Història Natural a Kensington. Existia entre certs sectors acadèmics un gran interès per “descobrir” noves espècies, posar-los nom i col·leccionar-ne exemplars. Sovint, els científics formaran part dels primers grups conservacionistes (16).

Per altra banda, la conservació tenia un fort component ideològic i de poder social. Les elits angleses i sud-africanes volien restringir l'accés dels africans i dels europeus pobres a la cacera, que havia d'esdevenir una activitat lligada a l'esport i practicada per “cavallers”. Mentre als territoris que quedaven fora del control colonial el comerç d'ivori o de pells era una de les activitats principals dels europeus que s'hi traslladaven, a les colònies més assentades augmentava la consideració de la cacera per menjar o comerciar –anomenada

despectivament “cacera de biltong” – com a exemple de ganduleria o d’una activitat econòmica menyspreable (17).

La Colònia del Cap va promulgar la seva primera legislació protectora el 1858. La Government Notice n°263 per a la Protecció d’Elefants i Búfals protegia alguns animals i creava dues reserves de caça als boscos de Knysna i Tsitsikamme. La llei va tenir greus problemes d’aplicació per l’oposició de molts grangers a les mesures que limitaven els drets de caça (18).

El 1886 es va aprovar una nova Game Law Amendment Act més complerta i exhaustiva. A partir d’aleshores s’establien unes multes per caçar, capturar o vendre animals sense permís o llicència, exceptuant aquells exemplars que fossin descoberts destruït collites; s’instauraven categories diferents d’animals segons el grau de protecció i la llicència necessària per caçar-los; s’establia una època de veda anual; i es reconeixia el dret dels amos de terres per caçar-hi els animals que hi trobessin sense necessitat de demanar autorització. La llei del Cap era hereva de la tradició legal britànica referent als animals salvatges, que combinava la visió d’aquests animals com a propietat del Rei o de la comunitat, amb el reconeixement del dret dels terratinents per gestionar la caça dins dels seus dominis privats (19). Molts d’aquests conceptes es traslladaran a Rhodèsia en el moment de la seva colonització.

La cacera a Rhodèsia els anys 1890s

Durant els primers anys d’ocupació colonial la cacera d’animals salvatges va incrementar-se significativament. Alguns dels colons mataven antflops per poder consumir-ne la carn. Ja hem vist com la majoria de “grangers” no es dedicaven a cap tipus d’activitat agrícola, sinó més aviat al comerç o la mineria. La cacera els servia per oferir la carn obtinguda als africans a canvi de gra o hortalisses. A vegades subministraven armes de foc als habitants de les seves terres per tal que els mostressin la localització de possibles jaciments minerals. O caçaven els animals presents a la granja per vendre’n les pells i assegurar-se una font d’ingressos ràpida (20). Percy Hone explica com el colon típic "passava part del temps amb el rifle i l'escopeta caçant. Si tenia la bona sort de salvar el seu cavall de morir de malaltia, feia la majoria de la cacera muntat" (21). Els transportistes europeus caçaven antflops i feien servir les pells com a material per confeccionar-se arnessos o regnes, i per a les reparacions dels seus carros (22).

Els africans també van incrementar l'activitat caçadora en certs casos. Alguns dels empleats de les primeres mines, per exemple, com que rebien unes racions alimentàries insuficients, les complementaven caçant antílops o conills (23). La construcció del ferrocarril després de les revoltes també va fer disminuir el nombre d'animals salvatges, que es caçaven per alimentar els treballadors. Així mateix, la carn dels antílops va servir per alimentar les tropes mobilitzades en les guerres del 1893 i del 1896-97. Davant d'aquesta situació, els animals salvatges es van anar concentrant en zones allunyades i van esdevenir més tímids davant la presència humana.

A la vegada, la destrucció de la fauna es va aguditzar per algunes causes naturals, principalment l'epidèmia de pesta bovina. La malaltia afectava greument certs tipus d'antílops, com ara el kudu o l'eland, i els búfals, i el seu nombre va retallar-se dràsticament. Kingsley Fairbridge, que va visitar la regió d'Urungwe l'any 1900, explicava com la zona havia estat plena de búfals abans de la pesta, i ara havien desaparegut. El seu guia local li deia que "Urungwe abans de "la malaltia" estava ple d'animals salvatges" (24). Tanmateix, cal tenir en compte que la quantitat de fauna era encara molt considerable en aquella època. Hyatt explica com la vida a certes zones del *Low Veld* estava marcada per la presència de lleons: els africans perdien bestiar per culpa seva, els calia fer cabanes especialment protegides, i alguns poblats s'havien de traslladar per l'abundància de lleons a les seves proximitats (25). En una regió més central de la colònia, Hall descrivia com, el 1905, els lleons hi feien acte de presència en certes èpoques de l'any, i els lleopards i xacals hi eren nombrosos. Els habitants locals el van informar, en canvi, que els elefants sí que havien marxat (26).

Les primeres lleis de cacera a Rhodèsia

La Carta d'administració atorgada per la Corona el 1889 incloïa algunes mencions específiques a la política de conservació de la vida salvatge. L'article 21 esmentava la possibilitat de protegir els elefants o altres animals; concedia a la Companyia la potestat per imposar l'obligatorietat de les llicències i per cobrar-ne l'import; i la BSAC estava autoritzada a proclamar estacions de veda. Les possibles lleis elaborades per l'Administració, però, no podien interferir amb els drets de cacera preexistents de les poblacions africanes (27).

Mentre la BSAC no promulgues una nova legislació, el territori quedava sota la jurisdicció de la Llei de Cacera del Cap del 1886. Aquesta mesura feia aplicable a Rhodèsia una llei pensada per a un altre país, amb característiques demogràfiques i geogràfiques molt diferents, i en què el nombre d'animals salvatges era molt menor. Per tal de corregir aquestes anomalies, la Companyia va anar aprovant una sèrie d'esmenes legals durant els anys següents (28).

A finals del 1892 Jameson va promulgar la Game Notice n°1, que establia una època de veda entre els mesos d'octubre i març i estipulava les penes per als infractors. Els grangers, prospectors miners i viatgers estaven autoritzats a caçar per alimentar-se si es trobaven a més de deu milles d'un centre urbà, però se'ls prohibia comercialitzar les peces. Els grangers també eren autoritzats a matar animals que perjudiquessin les seves collites, però no podien perseguir-los fora de les seves propietats.

El 1893 es va elaborar la primera esmena de certa importància a la llei del Cap, amb l'aprovació per a Mashonaland de la Game Law Amendment Act. Es canviaven alguns noms d'animals i definicions legals per tal d'adaptar-los a la realitat rhodesiana, i s'imposaven penes més dures per als infractors. Es permetia caçar elefants als grangers o a persones que ells autoritzessin, sempre que es trobessin dins dels límits de la propietat. Es feia obligatòria la possessió d'una llicència per vendre animals caçats, que era emesa pels Magistrats de districte. Altre cop, els grangers en quedaven exempts, si la venda provenia d'un animal caçat dins de la granja. L'any 1898 la llei es va fer aplicable també a Matabeleland.

La Game Preservation Ordinance del 1899 va ser la primera llei important referida a la cacera aprovada pel Consell Legislatiu. L'Ordinança classificava els animals en dues categories bàsiques, l'A i la B. Calien unes llicències diferents per cada categoria, i la B era molt més cara, per tal de protegir els animals que hi estaven inclosos. Dins de la categoria B es trobava l'anomenat Royal Game, que incloïa els elefants, girafes, rinoceronts blancs (però no els negres), elands, zebres, kudus i estruços. El Royal Game no es podia caçar sense un permís especial, que només s'atorgava per raons científiques o per necessitats agrícoles. La multa per matar animals de categoria B s'incrementava substancialment, podent arribar a ser de 200 lliures, o comportar penes de presó. L'Administrador veia reforçats els seus poders, ja que podia protegir especialment qualsevol animal o ocell,

atorgava les llicències de tipus B, i delimitava les estacions de veda. Els grangers conservaven la potestat de caçar animals destructius dins de la seva propietat o d'autoritzar terceres persones a fer-ho. Els viatgers i miners veien retallades les seves exempcions, ja que ara calia estar a més de vint milles d'un centre urbà per poder caçar per alimentar-se, i no es podia fer dins de propietats privades sense permís de l'amo.

L'aprovació de l'Ordinança va provocar alguns moments de discussió al Consell Legislatiu. Orpen va afirmar que la llei havia de ser "flexible", donades les característiques de Rhodèsia i el fet que fos un país "nou". En alguns casos, els diputats electes van fer propostes per augmentar el grau de protecció dels animals salvatges, com ara quan el Dr.Sauer va reclamar la creació d'una reserva natural a Matabeleland, a l'estil del parc de Yellowstone als Estats Units. Milton li va respondre que això depenia de la BSAC, ja que afectava els drets de la Companyia sobre les terres del país. Hutchinson volia il.legalitzar l'ús de trampes per caçar animals, però Orpen s'hi va negar, al.legant que els grangers estaven obligats a utilitzar-les (29).

Més enllà de la forma que anaven prenent els textos legals, però, la qüestió més important a l'hora de tractar la política de protecció era com es posava en pràctica, si és que es feia. Als testimonis dels contemporanis trobem amb molta freqüència exemples de manca d'aplicació de les lleis i d'incompliment gairebé generalitzat. F.H.Varian explica com, quan l'any 1898 es va instal.lar a Salisbury, "La cacera d'ocells i petits antílops als afores de la ciutat era lliure per a tothom" (30).

De forma prou crua, Hyatt, explicant la seva experiència al país a finals de segle, mostra com ell i el seu germà caçaven tots els animals que volien, sense preocupar-se per les lleis de protecció. Mataven antílops per fer-ne biltong, brides i fuets. Quan mataven hipopòtams, que eren Royal Game, per fer *sjamboks* (fuets) amb la seva pell, deien als oficials del govern que els havien caçat a Moçambic. Quan els Comissaris per als Nadius intentaven aplicar la llei no sempre podien, o esdevenien impopulars. Hyatt es queixava que un oficial "Ell mateix un amant de la cacera, posava objeccions a que ningú més cacés al seu districte. Ell trencava totes les lleis de cacera sense cap tipus d'escrúpol - en això estavem d'acord - però s'oposava amb fermesa a que algú altre fes el mateix". A la carretera de Bulawayo a Belingwe, "un absurd caporal de la policia, un nouvingut, obsessionat pel deure, intentava

aconseguir condemnes contra els transportistes per caçar en època de veda. Mai et condemnaven, és clar, però t'havies de preocupar per presentar-te (al judici)" (31).

Balanç dels primers intents de protecció

Les polítiques de protecció de la vida salvatge a Rhodèsia en els primers anys de govern de la BSAC es van caracteritzar per tres aspectes: la transferència al país de les lleis i la ideologia predominant sobre aquesta qüestió a la Colònia del Cap; la manca de personal i mitjans per fer aplicar la llei de forma satisfactòria, i les facilitats que es donaven als colons per saltar-se les restriccions legals, ja fos a través d'exempcions o directament infringint la llei; i la discriminació creixent en contra dels africans.

La inspiració sud-africana de les lleis aprovades per la BSAC instaurava el principi de propietat pública dels animals salvatges a la vegada que protegia els drets dels colons sobre la fauna que es trobava en propietats privades. Els europeus gaudien de grans facilitats per caçar animals dins de les granges, o quan es trobaven de viatge o fent prospeccions mineres. En canvi, aquests plantejaments retallaven els drets dels africans, a qui es prohibia caçar en les terres dels blancs, i se'ls restringia la possibilitat de caçar a les seves terres, ja que els animals fora de les granges quedaven ara sota jurisdicció del govern. La necessitat d'obtenir una llicència per caçar, que calia pagar amb diners i sol·licitar als oficials de l'Administració, creava un obstacle fins aleshores inexistent (32).

També havien arribat al país les concepcions ideològiques que les elits angleses i sud-africanes tenien de la cacera. Després d'explicar com es saltava les lleis de protecció i caçava animals per comerciar amb les seves pells, Hyatt no tenia problema a diferenciar entre les seves activitats i el que "altres" feien. Segons ell, "Els bóers i els nadius són iguals en aquest aspecte. Tot i que la fauna és un actiu valuós per al país, si se'ls dona l'oportunitat, en destruiran sempre tanta com puguin". I fins i tot es mostrava despectiu amb alguns costums dels "colonials", com ara disparar indiscriminadament contra els babuïns. "Molt rarament et trobaves un home nascut a Casa (Anglaterra) culpable d'haver-ho fet, perquè, en la majoria dels casos, havia anat a una escola privada, i havia après quines coses un noi no pot fer; però els colonials estaven molt orgullosos d'aquesta pràctica". I continuava: "Aquí teniu la gran diferència entre l'anglès i l'afrikaner - el primer va i mata l'antílop que necessita per menjar, corrent els riscos de la savana, i el segon dispara als babuïns des del carro i no es preocupa de rematar-los"(33).

De moment, la nova legislació no va tenir gaires efectes pràctics. Els oficials del DAN s'havien d'encarregar de molts altres afers, i el Departament d'Agricultura i Veterinària no tenia cap funcionari dedicat específicament a la vida salvatge. Els africans i els europeus es saltaven les lleis sense excessius problemes. Però les bases per a la seva aplicació futura, i els conflictes que això provocarà, ja estaven assentades.

CAPÍTOL 10

LA POLÍTICA FORESTAL

El Departament d'Agricultura era la secció del govern rhodesià que tenia jurisdicció sobre els boscos del país i se li va encarregar l'elaboració d'una política forestal per a la colònia. Com en el cas de la protecció de la vida salvatge, el model de gestió de boscos que s'anirà aplicant a Rhodèsia tindrà el seu origen a la Colònia del Cap.

Boscos i conservació al Cap al segle XIX

A la Colònia del Cap la preocupació per la protecció dels boscos i la conservació del medi ambient en general, té una llarga història (1). Ja en els segles XVII i XVIII els holandesos s'havien interessat pels efectes que l'agricultura i la ramaderia dels colons tenien sobre el sòl i els boscos del país. Els britànics també ho estaven estudiant a territoris insulars com Maurici o Santa Helena, on els efectes de l'agricultura i l'erosió dels sòls eren més evidents. La idea que la deforestació podia acabar afectant el clima i, sobretot, provocar un descens de les precipitacions, estava guanyant terreny.

Quan els anglesos van annexionar-se el Cap, les teories conservacionistes van fer-se més influents, sobretot durant els anys de sequera entre el 1821 i 1823. En aquells moments de crisi, les teories "dessecacionistes" eren escoltades amb més atenció. Els seus defensors creien que una reducció de la vegetació, i especialment dels arbres, d'un territori provocava una disminució de la pluja, que a la vegada comportava una major freqüència de les sequeres i una nova reducció de la massa forestal.

Aquests plantejaments eren força populars entre els missioners, com ara Robert Moffat. Quan va arribar a Kuruman, al país tswana situat al nord del Cap, a principis dels anys 20, Moffat va trobar-se la regió immersa en una forta sequera. De seguida va criticar les tècniques agrícoles dels tswana, i els va acusar de provocar l'erosió del sòl i la manca de pluges. La tala suposadament indiscriminada d'arbres i l'ús repetit dels focs provocats a la savana per obtenir noves pastures n'eren els aspectes més negatius. Segons Moffat, la mala gestió dels africans estava provocant un canvi climàtic i afavorint la desertització. Avui en dia sembla clar que el suposat "canvi climàtic" que tenia lloc a principis del segle XIX a l'Àfrica Austral no va existir mai, però aleshores era una opinió molt estesa entre europeus i africans (2). Moffat va encoratjar els tswana a practicar l'agricultura irrigada i a reduir la

transhumància dels seus ramats. I va proposar mesures per protegir els boscos i la fauna de la regió.

El missioner més influent durant aquells anys serà John Crumbie Brown, un congregacionista arribat a Sud-àfrica el 1844. Ja estava influït per les idees dessecacionistes, i quedarà molt impressionat pels efectes de la sequera que novament va afectar el Cap els anys 1845-1847. Els seus plantejaments seran recolzats per Ludwig Pappe, un metge austríac, que feia de Botànic del Cap sense cobrar. Pappe també es mostrava molt crític amb la deforestació. Les propostes dels conservacionistes es van veure afavorides per la preocupació generalitzada entre els colons i el govern per la manca de pluges. I també per un interès creixent a tot l'Imperi per la conservació dels boscos. El 1852 la British Association va elaborar un informe sobre la destrucció dels boscos tropicals i, sobretot a l'Índia, les autoritats britàniques estaven estudiant mesures per evitar la deforestació i les sequeres.

En aquest context el govern del Cap va mostrar-se més obert a legislar sobre el tema i a dedicar-hi recursos financers. El 1846 es van obrir els Jardins Botànics del Cap, dirigits per Pappe, com a institució científica i de recerca. El 1853 es va crear una Reserva Forestal a les terres del Ngqika, al país xhosa. I el 1859 es va aprovar la Forest and Herbage Protection Act que intentava limitar el nombre de focs provocats.

La preocupació per la conservació dels recursos naturals va tornar a intensificar-se l'any 1862, quan el Cap va patir la pitjor sequera del segle. Aquell mateix any Brown va tornar a la colònia després d'un temps d'absència, i va ser nomenat substitut de Pappe als Jardins Botànics. Influït per les lectures dels textos de Darwin sobre els lligams entre el medi ambient i les espècies animals, va reforçar la seva creença en la responsabilitat de la deforestació en la disminució de les precipitacions. Defensava amb força la inversió de l'Estat en projectes d'irrigació i en la fundació de granges experimentals. I criticava els mètodes agrícoles dels africans i dels europeus alhora. Mentre els efectes de la sequera eren greus i evidents, la seva veu va ser escoltada, però tan aviat com les pluges van tornar, la receptivitat dels colons i els administradors va disminuir. Les crítiques a certs aspectes de l'agricultura europea, com ara els focs a la savana, que els colons practicaven amb més intensitat que els africans, no van ajudar gens a l'hora de facilitar l'aplicació de les seves

propostes. El 1866 es va suspendre el finançament públic de la seva feina, i va retornar a Escòcia.

Els defensors de la conservació forestal tornaran a guanyar presència durant la dècada dels 1870s. Les idees i el personal del Departament Forestal de l'Índia seran molt influents a Sud-àfrica. Les autoritats índies ja feia temps que treballaven en base a la teoria que la reducció dels boscos afavoria les sequeres periòdiques i, per tant, les fams. El 1875 el govern del Cap va contractar els serveis de John S. Lister, i el 1881 D.E. Hutchins, fou encarregat de gestionar la Eastern Cape Conservancy. Tots dos venien de l'Índia i volien fer aplicar la llei del 1859 i restringir els focs a la savana. Hutchins també defensava els boscos per una qüestió d'estètica. Al Natal, una Comissió de Boscos va aconsellar el 1880 la creació de reserves forestals, la plantació d'arbres exòtics i la modificació de les pràctiques agrícoles africanes i europees d'acord amb els plantejaments de Brown. Si bé els esforços de conservació van augmentar gradualment, moltes de les recomanacions dels oficials no es van aplicar, especialment aquelles que afectaven la llibertat d'actuació dels colons, o que equiparaven els perjudicis causats pels europeus amb els que s'atribuïen als africans.

Cal tenir ben present aquesta història de la conservació a Sud-àfrica, perquè bona part dels seus mètodes, i algunes persones implicades, es traslladaran posteriorment a Rhodèsia.

Els boscos a Rhodèsia

Rhodèsia no era un país de grans masses forestals compactes, sinó més aviat de boscos i arbres dispersos per tota la savana. Aquests arbres acostumaven a ser de poca alçada, tenir copes esteses, i molts d'ells eren de fulla caduca durant l'hivern. A les Eastern Highlands i en algunes regions puntuals del país, sí que es trobaven concentracions boscoses més denses (3).

La presència creixent de colons al llarg dels anys 90 va provocar un increment considerable del consum de fusta i, conseqüentment, de la tala d'arbres. Es necessitava combustible per a les ciutats i les mines, i per al ferrocarril abans de que es descobrissin jaciments de carbó al país. La fusta servia com a material de construcció d'edificis i a les mines (4).

Molts dels primers grangers es van trobar que la venda de fusta i llenya era una font d'ingressos fàcil i immediata (5). Hone explicava com "Els grangers que preferien ocupar terres més a prop de les ciutats negligien els conreus, i dirigien les seves energies cap a la

tasca més profitosa de tallar la fusta de les seves granges i vendre-la com a llenya a les ciutats" (6).

El govern de la Companyia va semblar que atorgava una certa importància la política forestal, ja que el 1891 va crear una branca forestal dins del Departament de Topografia, amb un Conservador de Fustes i Boscos, que tenia un assistent a Salisbury i un altre a Untali (7). El país quedava sota la jurisdicció de les lleis del Cap fins que es promulgessin normes específiques. El propi Rhodes ja havia mostrat el seu interès en alguns aspectes de la conservació natural al Cap, plantant alzines i pins a la seva residència oficial a Groote Schuur, on va construir camins públics perquè la gent pogués visitar-ne els jardins. Fins i tot hi va reservar una zona per col·locar-hi animals salvatges, com ara antílops, estruços o cangurs importats d' Austràlia (8). De tota manera, l'impuls inicial a la gestió forestal no va durar gaire i l'oficina que se n'encarregava es va clausurar el 1894.

El mateix any 1894 la BSAC va demanar a diversos especialistes que fessin informes sobre la situació i les perspectives dels boscos del país. G.W.Hubbard, Jardiner a Johannesburg, va inspeccionar la Nursery Farm de la BSAC prop de Salisbury (9). L'informe que va redactar lamentava que molts arbres joves estaven encara als planters, i si no es transplantaven aviat, es moririen. Hubbard defensava l'ús del l'arbre de goma vermell com a proveïdor de materials per a la construcció i les mines. I proposava que es plantessin arbres a la ciutat de Salisbury, per millorar-ne "l'aspecte àrid". També descrivia la situació que es va trobar a diverses granges als voltants de la capital, on els seus ocupants "depenen simplement dels ingressos de la fusta que tallen i venen".

H.H.Blocker va fer un altre informe, en aquest cas sobre els boscos de Matabeleland (10). Va visitar diverses regions de la província, i destacava la presència d'alguns arbres que considerava valuosos, com l'arbre de teca del Natal o el *Mahobohobo*. Aconsellava a l'Administració que impulsés la importació de diversos exòtics. L'informe defensava la necessitat de controlar i restringir l'explotació dels boscos del país. Segons ell, era necessària l'aprovació d'una llei semblant a la del Cap per evitar la tala indiscriminada d'arbres. No veia amb bons ulls la concessió de boscos a companyies privades, o si es feia, calia almenys obligar-les a reforestar les zones que explotessin, encara que fos car. L'Administració havia de contractar personal especialitzat i fixar clarament els límits dels boscos.

Ben poca cosa es va poder fer abans dels aixecaments del 1896 i, quan es va crear el nou Departament d'Agricultura el 1897, la política forestal l'hi va ser traspassada (11). Els mitjans disponibles, però, eren molt escassos. No hi havia personal dedicat als boscos de forma específica i el govern desconeixia l'extensió i característiques dels boscos de la colònia (12). Tot i l'ocasional preocupació de Rhodes, que el 1899 va proposar a Milton la plantació de *flamboyants* vermells de Madagascar a les avingudes de Salisbury i Umtali, els recursos destinats a la política forestal eren mínims (13).

Un dels temes que va motivar la preocupació dels oficials del Departament, igual com estava passant al Cap, van ser els focs a la savana, que eren provocats tant per colons com per africans, la majoria de les vegades per facilitar el creixement de pastures fresques quan arribessin les pluges. L'informe de Blocker del 1894 ja ho havia denunciat amb contundència: "uns danys enormes s'estan produïnt, gairebé cada any tenen lloc aquests destructius focs a la savana i potser han destruït boscos sencers" (14).

Però aquesta no n'era l'única causa dels focs. El juny del 1899 Lingard va sol·licitar a l'Administrador que s'enviessin patrulles de la policia els diumenges al matí per perseguir els residents de Salisbury que es dedicaven a calar foc a la savana dels voltants de la ciutat per espantar els animals salvatges i així poder caçar-los més fàcilment. Milton no veia gaire clares les possibilitats d'èxit de la policia. Orpen va insistir a provar-ho ja que els focs perjudicaven els arbres de la zona. Però llavors el cap de la BSAP els va informar que "Després d'uns quants anys d'experiència, he trobat gairebé impossible aturar la crema anual de l'herba". Segons ell, eren els africans qui ho feien, i no els caçadors. "És un costum establert entre els Mashona començar a cremar l'herba per tal de poder caçar rates. Seria necessari un gran increment de la força policial per aturar-ho, i encara que això fos possible, m'inclino a pensar que crearia un veritable greuge entre els nadius". No es va fer res d'efectiu (15).

Amb algunes lleis, experts, i preocupacions com la dels focs a la savana, també van arribar algunes idees comunes entre els colons sud-africans. L'informe als Directors de la Companyia del 1898 ja mostrava indicis de la tendència a culpar els africans de la destrucció de les reserves de fusta del país. "L'establiment de *locations* per als nadius – deia l'informe – ha aturat en gran mesura la destrucció indiscriminada de fusta". La concentració dels africans en àrees residencials limitades, les *locations*, dificultava el seu

accés als arbres, que fins aleshores usaven per aconseguir llenya, i això – segons l'opinió del govern – era un pas en el camí cap a la preservació dels boscos (16).

També arribaran del Sud determinades visions del medi ambient africà. Un sector important dels colons tenia una imatge negativa del medi ambient i el clima de Rhodèsia, i dels efectes mèdics i psicològics que podia causar en els europeus residents (17). Més greu que això serà la manera d'aproximar-se a alguns indrets. En el cas de Matopos, una part de l'opinió pública europea ho veurà com un lloc “natural”, bonic, pràcticament mancat de presència humana. S'ignoraran les activitats dels africans que hi residien des de feia segles i hi practicaven l'agricultura i la ramaderia, encara que fos de forma dispersa i en zones reduïdes. Tampoc es tindran en compte els santuaris religiosos dels banyubi o dels ndebele situats en coves, fonts o boscos. Això facilitarà per una banda l'apropiació gradual de la zona per part dels europeus, com a lloc d'esbarjo o de commemoració – hi serà enterrat Cecil Rhodes. I per altra banda, impulsarà les demandes de conservació de la zona, per “protegir-la” de les activitats dels africans, que trastocaven l'ordre suposadament “natural” del territori (18).

De moment, però, les mesures preses per l'Administració van ser molt escasses, entrebancades per la manca de personal especialitzat i de recursos financers, i pressionada per les demandes contradictòries dels colons, les companyies concessionàries i els africans. El 1902 el Departament només podia mostrar la seva esperança que el testament de Rhodes, mort aquell any, proporcionés fons per la política forestal, ja que la BSAC no havia pogut dedicar-hi diners (19).

CAPÍTOL 11

LA COLONITZACIÓ DE LA TERRA

Ja hem mencionat abans que el cap del Departament d'Agricultura, Orpen, era també el Topògraf General i l'encarregat de la política de terres. Aquesta duplicació de funcions i els lligams evidents entre la política agrària i la de colonització faran que aquests dos àmbits d'acció governamental estiguin sempre relacionats, fins i tot quan, més endavant, s'atribueixin a persones i branques de l'Administració separades. A finals dels anys 90 els objectius bàsics de la Companyia pel que feia a la colonització eren: demarcar les terres que serien atorgades als europeus i les que quedarien en mans dels africans; establir de forma clara les condicions d'accés a la terra; i atreure més colons que volguessin dedicar-se a l'agricultura o la ramaderia.

Les Reserves

Un cop es va haver acabat la resistència dels ndebele i dels shona, el Colonial Office va començar a pressionar per tal que la BSAC atorgués Reserves més grans a la població africana, i oferís més garanties als africans residents en propietats d'europeus. Aquest tipus de plantejaments coincidien en part amb els objectius de l'Administració a Rhodèsia, que també tenia interès en evitar nous conflictes amb els africans.

Durant les negociacions de pau amb els *induna* ndebele a Matopos, Rhodes ja els havia promès que podrien retornar a les seves terres un cop s'acabés la guerra, i que la Companyia compraria, si calia, algunes propietats per tal d'instal·lar-hi grups de ndebele. L'octubre del 1896 l'Alt Comissari britànic va emetre la Proclamació n°19, que garantia als ndebele el dret de residència en terres d'europeus durant dos anys, sense que se'ls pogués expulsar ni exigir-los el pagament d'una renda. Un cop passat aquest termini de temps, si volien continuar al mateix lloc, podien signar un acord amb el granger corresponent, supervisat pel DAN, oferint-se a pagar un arrendament o a treballar per a l'amo (1).

El compliment de les promeses de Rhodes no sempre va ser fàcil ni possible (2). De seguida va adonar-se que moltes de les antigues terres dels ndebele als voltants de Bulawayo havien estat venudes, i algunes ocupades, a europeus. La possibilitat de recomprar-les suposava una despesa que la Companyia no volia assumir. Rhodes personalment va comprar algunes propietats a la regió de Matopos per oferir-les com a residència a alguns *induna* i la seva gent. També va adquirir unes altres granges a la zona,

que convertirà en el Rhodes Matopos Estate (RME). Volia usar-ne una part per a l'agricultura i la ramaderia comercials, reservar-ne certes àrees com a parc, i cedir-ne un tros als ndebele. Part de la família reial de Lobengula i alguns caps importants hi podran conrear i pasturar el seu bestiar.

El problema més gran amb els residents al RME va sorgir quan se'ls va demanar que complissin amb les condicions d'ocupació estipulades legalment per a aquells africans que vivien en granges europees, és a dir, que oferissin la seva feina com a pagament a l'amo, en aquest cas Rhodes. Els líders ndebele consideraven que el dret a ocupar les terres els havia estat garantit dins dels acords de pau del 1896, i no se'ls podia reclamar compensació per exercir-lo. No tenien cap intenció de treballar per salaris baixos i en època de collites, quan estaven ocupats a les seves pròpies parcel·les. Les tensions més o menys greus amb els ndebele van continuar els anys següents. Tot i que el 1899 el DAN va amenaçar amb expulsar els qui no treballessin tres mesos l'any per a Rhodes o pels constructors d'una presa a Matopos, la mesura no es va posar en pràctica. Els constructors no volien treballadors desmotivats i hostils, i el govern no desitjava provocar l'enemistat dels ndebele enmig de la guerra bóer. Una possible solució hauria estat declarar Matopos com una Reserva africana, però el Secretari de Colònies, Chamberlain, ho va vetar per raons de seguretat: no es volia concedir als ndebele el control d'una zona que oferia grans possibilitats de defensa militar, com s'havia demostrat el 1896.

Molts altres ndebele es van trobar que havien esdevingut ocupants de les granges d'europeus, molts dels quals els oferien condicions de residència pitjors que les de Rhodes. La majoria van preferir quedar-s'hi, però, abans que marxar a les Reserves, que eren insuficients i situades en zones marginals. Altres van decidir acceptar la possibilitat de traslladar-se a les Reserves (3). Un fill de Lobengula, Tshakabiso, i alguns aristòcrates ndebele van instal·lar-se a Shangani, on van arribar amb grans quantitats de bestiar i un nombre reduït de seguidors. Els grangers encoratjaven els africans a quedar-se a les seves terres per poder aconseguir mà d'obra, i en canvi els molestava tenir-hi ramats de bestiar ndebele. Els nousvinguts es van situar en les zones més favorables de la Reserva, on hi havia menys mosca tsetse i més aigua. Gràcies al bestiar podien usar arades i conrear blat de moro i sorgo.

La Southern Rhodesia Order in Council del 1898 preveia la creació de Reserves per als africans a tot el territori, i es considerava que no havien de ser definitives, és a dir, el govern britànic les podia ampliar en el futur si ho trobava necessari (4). Després de moltes discussions i d'estudiar múltiples propostes, l'any 1902 es va decidir crear 16 Reserves, amb un territori total de 7,7 milions d'acres, a Matabeleland, i 80 Reserves, a més de la majoria del districte de Mtoko, amb una extensió total de 17,1 milions d'acres a Mashonaland. Per culpa de retards diversos i de la lentitud burocràtica, les Reserves no van ser sancionades oficialment fins el 1908. De tota manera, l'extensió i situació de les Reserves no s'havia convertit encara en un problema urgent, ja que el nombre de colons era molt reduït, i la majoria de propietats europees estaven sense ocupar.

D'acord amb la legislació de la colònia tant els europeus com els africans podien comprar terra lliurement i obtenir-ne títols de propietat, però paral·lelament a la delimitació de Reserves exclusives per als africans s'anava estenent la idea que fora d'elles els africans no havien de poder accedir a la propietat privada. Per exemple, a partir del 1899 es van prohibir els traspessos de parcel·les al voltant de Bulawayo de mans d'europeus a no-europeus, i la municipalitat es negava a concedir arrendaments de terra pública a africans o asiàtics. Quan els europeus es queixaven que els seus veïns africans els causaven "molèsties", se'ls expulsava (5).

Condicions d'accés a la terra

Una de les qüestions que esdevindrà més polèmica i conflictiva al llarg de tot el primer període colonial serà la de les condicions d'accés a la terra, és a dir, a quin preu i sota quins condicionants es podria obtenir la propietat o l'arrendament de granges a Rhodèsia. La visió que la Companyia i els diferents grups de colons tenien sobre la propietat i l'ús de la terra estaven molt influïts per la tradició anglesa i sud-africana sobre el tema.

Pel que fa al Regne Unit, les diferents formes d'accedir a la propietat de terrenys a les colònies, i la possibilitat d'incrementar l'emigració anglesa cap a l'Imperi feia temps que es debatien (6). Les mesures aprovades als Estats Units després de la seva independència i el fet que el nou país estés atraient un gran nombre de colons van influir en els plantejaments polítics britànics. Els nord-americans van implantar un sistema basat en la demarcació topogràfica dels terrenys públics, la divisió en parcel·les, i la seva venda al públic a través

de subhastes. L'èxit d'aquesta política va fer créixer els temors a Londres que molts britànics decidissin emigrar cap als Estats Units abans d'anar a les colònies angleses.

El 1832 es va aprovar una reforma legislativa que instaurava un sistema de subhastes públiques i establia un preu mínim de sortida per a les terres colonials. La idea era intentar trobar un equilibri entre els que es consideraven els tres factors bàsics de la colonització: la terra, el capital i la població. El preu de venda havia de ser prou baix per atreure colons, però no tan barat que facilités l'acumulació excessiva de terres en poques mans o l'arribada massiva d'immigrants. Tampoc es podia demanar un preu massa elevat al granger, ja que calia que li quedés prou capital per invertir-lo en la producció agrària després de la compra. La terra es considerava que tenia un valor intrínsec, és a dir que es venia a un preu raonable i l'Estat n'obtenia uns ingressos. O que, en altres circumstàncies, adquiria valor quan es millorava: es cedia en arrendament, el granger hi invertia i, més tard, la podia comprar.

A aquesta visió britànica calia sumar-hi la tradició d'accés a la terra a les colònies sud-africanes, especialment al Cap. Allí, l'administració holandesa del segle XVIII havia establert un tipus de tinença de la terra regularitzat. Es considerava que la demarcació d'una granja es feia atorgant al propietari tota la terra al voltant del centre del terreny, fins a mitja hora a cavall a pas lent. Els veïns es trobaven així a una hora de distància. Aquesta forma de mesurar les distàncies va donar lloc a un tamany majoritari de les granges al voltant dels 3.000 morgen o 6.350 acres. Per als colons del Cap els termes "granja" i 3.000 morgen van esdevenir sinònims. Les terres es cedien en arrendament per quinze anys. Els afrikaners consideraven que cada fill d'una família tenia dret a una granja igual, i per tant, l'expansió territorial de la colònia havia de ser il·limitada.

Un cop sota domini britànic, la reforma legal del 1832 va imposar la fi dels pagaments per arrendament i la necessitat de comprar la terra. Els *trekkers*, però, no ho van aplicar i van seguir concedint granges de 3.000 morgen a canvi d'unes rendes baixes. Al Transvaal, en funció de les característiques del país, les granges "estàndard" van passar a ser de 4.000 morgen i quadrades, a diferència de les del Cap, que eren circulars. Una nova llei aprovada el 1860 pels anglesos va permetre la combinació de la venda de terres per subhasta i el pagament d'una renda anual baixa posterior. També es va permetre l'accés a granges de més de deu mil acres.

A Rhodèsia ja hem vist com les primeres mesures reguladores de la propietat de terrenys havien provocat l'acapament de grans extensions de terra en mans de companyies o individuals que no en feien gairebé cap ús productiu. Rhodes havia eximit els primers colons a Mashonaland i Matabeleland de l'obligació d'ocupar la seves granges, i l'administració de Jameson havia fet els ulls grossos davant de l'ús especulatiu que els grans propietaris feien de les seves possessions. Quan es va voler reorganitzar el Departament de Topografia i regularitzar les condicions d'utilització de la terra, la Companyia es va trobar enfrontada a demandes contradictòries per part d'alguns sectors de la població europea, que es queixaven de la quantitat de terra bloquejada en mans de grans companyies especulatives, però alhora reclamaven condicions d'ocupació més flexibles.

Els colons no volien clàusules que obliguessin a una ocupació efectiva de la terra com a condició per accedir-ne a la propietat (7). I es queixaven que les Land Survey Regulations del 1897 haguessin imposat la necessitat de demarcar els límits d'una granja a través d'un estudi topogràfic abans de cedir-la a un granger. Aquest procés era molt lent en un país tan gran i amb un Departament de Topografia amb molt poc personal. El mateix any 1897 la BSAC va intentar fer una llei que obligava a utilitzar la terra o a retornar-la al govern. Tant les companyies com els colons individuals van exercir una forta pressió per evitar la seva aprovació, i van fer arribar les protestes a Rhodes. Ell no desitjava imposar una mesura altament impopular a la colònia, ni enfrontar-se als colons ara que podia necessitar el seu suport en les negociacions amb el Colonial Office sobre la reorganització política del país després de la guerra. Rhodes va cedir a les demandes populars i va permetre el pagament de cinc lliures l'any per cada 1.000 morgen a canvi de no ocupar les granges.

En els anys següents la Companyia va aprovar dues lleis per acabar d'establir unes regles clares per a l'adquisició de terres a la colònia. No era fàcil aconseguir tots els sectors implicats. Els colons volien condicions poc restrictives respecte a la utilització i la Companyia desitjava incentivar la producció agrícola, molt escassa en aquells moments. En un nou intent d'acomodar les demandes dels colons, el 1899 es van esmenar les Survey Regulations, i es va autoritzar la concessió de títols provisionals de propietat als grangers encara que no s'hagués fet una demarcació oficial dels límits de la propietat (8).

Finalment, el 1900 es va aprovar la Land Occupation Conditions Ordinance (9). Els amos de granges adquirides sota les condicions dels "pioners" o de l'acord dels voluntaris del

1893 segueien exempts de l'obligació d'ocupar-les, així com els beneficiaris d'"excepcions". La resta quedaven sotmeses a una clàusula d'ocupació. Es marcaven uns requeriments mínims d'utilització, que podien ser de terra conreada, d'animals pasturant, d'arbres plantats o d'edificis construïts. En cas d'incompliment, la propietat retornava a la Companyia. Els termes d'aplicació d'aquesta clàusula, però, eren molt benèvols. Si es complien durant tres anys, la clàusula quedava eliminada. I es podia pagar una multa en lloc de satisfer els requeriments d'ocupació, i si la multa es pagava deu anys, també implicava l'eliminació de la clàusula en el futur. La BSAC esperava que això "induirà les companyies subsidiàries, que posseeixen grans trossos de terra que ara mateix estan sense utilitzar, a realitzar operacions que requereixen l'ús de quantitats de capital més grans de les que els grangers individuals poden disposar actualment"(10).

El resultat no va ser aquest, entre d'altres raons, perquè la llei oferia moltes facilitats a aquells que no ocupaven ni usaven la seva terra. Quan el febrer del 1901 una associació de grangers se li va queixar a Orpen per la manca de terra accessible, el Topògraf els va respondre que en molts casos, quan es feia la cessió de terres a un colon, la propietat seguia sense ser ocupada molt temps després (11).

Colons

El desig per part de la Companyia d'atreure immigrants europeus cap a Rhodèsia per tal que es dediquessin a l'agricultura o la ramaderia havia de fer front a una realitat poc encoratjadora. Abans del 1897 pocs colons s'havien dedicat a activitats productives a les seves granges, i altres havien estat assassinats en les primeres setmanes de les revoltes, o les seves propietats havien estat saquejades. De fet, l'Administració ja va tenir prou feina per convèncer els europeus perquè no abandonessin el país. Uns anys més tard, una de les líders polítiques dels colons, E.T. Jollie, no dubtava en afirmar que el fet que el país "mantingués una proporció tan gran de la seva antiga població és deu en gran part al fet que Cecil Rhodes i el seu talonari de xecs van aparèixer com una fada madrina" (12). Probablement això sigui una exageració, però les compensacions pagades després de la revolta de ben segur van facilitar la continuïtat de la colonització.

A part de les condicions benèvols d'ocupació que hem vist en l'apartat anterior, el govern va oferir als possibles immigrants una sèrie d'ajuts i facilitats si volien traslladar-se a Rhodèsia i fer-hi de grangers. A partir del 1899 es concedia terra sotmesa a la clàusula

d'ocupació a canvi d'una renda anual a pagar durant cinc anys. Passat aquest temps, si s'havien complert les condicions d'utilització profitosa de la granja, es podia comprar en termes favorables. La Companyia també es comprometia a pagar als grangers que disposessin d'un mínim de 500 lliures de capital la meitat dels passatges de segona classe per als membres de la seva família (13).

També es van elaborar plans per atreure determinats grups específics de colons. El 1900 es va anunciar la possibilitat que fins a 100 voluntaris dels cossos expedicionaris australians, neozelandesos i canadencs i de la Imperial Yeomanry obtinguessin una granja de 1.500 morgen en termes avantatjosos, si decidien quedar-se a Rhodèsia un cop desmobilitzats després de la guerra bóer (14).

L'Administració va continuar amb la seva política de recolzament a les diferents missions cristianes, oferint-los tot tipus de facilitats per obtenir propietats de terra. La London Missionary Society va rebre la granja Centenary, de 6.000 acres, a Matabeleland. I la Brethren in Christ Church nord-americana, 3.000 acres a Matopos el 1898. Els pares trapistes van comprar 3.000 acres més a Macheke. I l'American Methodist Episcopal Church, va aconseguir 13.000 acres a Old Umtali, a canvi d'establir una escola pels nens africans de la zona, i una altra per als europeus d'Umtali (15).

El nombre de colons va anar augmentant gradualment, i els europeus es van anar establint en districtes abans poc ocupats, com ara Lomagundi (16). També van començar a organitzar-se. A finals del 1895 ja s'havia fundat la Rhodesian Agricultural Society, que el 1897 va organitzar el primera exposició agrícola a Salisbury (17). L'activitat es va suspendre fins que l'ajut del govern va permetre tornar a fer una exhibició el 1899. Aquell mateix any es va fer la primera exhibició a Bulawayo, i el 1901 a Umtali.

La primera associació de grangers es va establir a Salisbury el 1896, i va triar com a president el Comte de La Penousse el 1897. Un any més tard el va substituir Stuart Meikle. La participació associativa, però, era molt escassa. Les coses li aniran millor a la Rhodesia Land Owners' and Farmers' Association (RLOFA), creada a Bulawayo el setembre del 1896. Estava presidida pel Dr.Hans Sauer, el mànager del Rhodesia Exploration Syndicate, una companyia amb grans propietats de terra a Matabeleland, i antic col.laborador de Rhodes, a qui vendrà les seva granja a Matopos (18). La RLOFA comptava amb el suport dels grans terratinents de Matabeleland, ja fossin individuals o companyies, i estava més

ben organitzada i gaudia de més influència que l'associació de Mashonaland. En aquells mateixos anys van sorgir algunes associacions regionals menors, com la Gazaland Farmers' Association a Melsetter i la Makoni Farmers' Association, totes dues l'any 1895, o la Umtali Farmers' Association el 1898.

Les primeres eleccions al Consell Legislatiu, l'any 1899, van atorgar una certa representació política als grangers. Un dels dos diputats per Matabeleland era Sauer, i Mashonaland va escollir el Coronel Raleigh Grey, que estava associat amb la BSAC en la importació de bestiar (19). Però si bé els dos homes es dedicaven a l'agricultura o la ramaderia, també eren persones molt properes a l'Administració i la Companyia, a través de negocis o de lligams personals – a més de la seva col.laboració en la importació de bestiar, Raleigh Grey era cosí de l'antic Administrador del país. La seva representativitat com a defensors dels interessos dels colons més pobres o dels petits propietaris individuals era més aviat dubtosa.

Resultats decebedors

Tot i els intents de la Companyia per impulsar l'arribada de colons amb vocació de grangers, els resultats d'aquests primers anys van ser més aviat decebedors. El país s'estava recuperant de la guerra del 1896-97. La pesta bovina havia liquidat la majoria del bestiar, i ja hem vist com les preocupacions financeres i sanitàries dificultaven la importació d'animals per a la formació de nous ramats. La guerra bóer també va entrebancar l'arribada de colons durant un temps.

Les condicions de vida a la colònia tampoc eren especialment atractives. Durant l'època de pluges la malària afectava molt als europeus (20). Fins al 1898 es desconeixia el transmissor de la malaltia, i s'atribuïa a la presència d'aigües estancades o a la residència en territoris situats a poca alçada. Després que Ross descobrís que l'agent transmissor de la malària era el mosquit anòfels, van començar a millorar les mesures preventives, com ara l'ús de mosquiteres, la construcció d'habitatges de més qualitat, o el dessecament de certes basses. Tot i així, la malaltia no s'eradicarà. Al país hi existien altres tipus de febres, que provocaven un grau de mortalitat més alt que la malària, especialment entre pacients que les patien de forma combinada.

Entre alguns sectors de l'opinió pública a Rhodèsia i Sud-àfrica seguia existint l'opinió que el país no era bo per a la població europea. Hyatt pensava que Rhodèsia era "Un país desamparat, un país completament inadequat per a l'ocupació per part dels blancs" (21).

La imatge del país tampoc es beneficiava gaire de les crítiques dels colons cap a l'Administració de la companyia. Molts rhodesians consideraven que, malgrat els ajuts i facilitats que oferia, la BSAC no els tractava prou bé. Hone indicava com "Els colons, correctament o incorrecta, creien que la majoria dels altres membres de la Junta posaven poca atenció en les imperioses necessitats d'un gran país de pioners, i no s'adonaven de les responsabilitats que havien assumit. Els colons també es queixaven que la Junta de Londres no només refusés viatjar a Rhodèsia del Sud, i així entrar en contacte directe amb els problemes d'un país nou, sinó que també tractessin amb indiferència les demandes que els feien aquells que patien les dificultats i mancances de la tasca dels pioners". Els europeus residents acostumaven a salvar només la figura de Rhodes, que era considerat l'únic defensor veritable dels colons i l'únic que se'n preocupava. Creien que "totes les seves accions estaven inspirades per objectius altruïstes, i que era intolerant amb aquells que prioritzaven els avantatges personals davant de les idees imperialistes" (22). Altres europeus eren més contundents i consideraven l'administració de la BSAC com a pèssima. Hyatt expressava la seva indignació davant del "sorprenent desgovern" del país. "Era simplement raonable que esperessim que el govern Imperial anul·lés aquella Carta fatal, annexés el país, netegés els serveis públics (...)" (23).

A més, molts dels immigrants nous no tenien experiència agrícola prèvia, i els qui la tenien desconeixien les característiques del territori i els seus animals (24). Com que les condicions d'ocupació eren poc restrictives, molts dels qui havien arribat com a possibles grangers, es dedicaven a altres activitats. Hyatt, com sempre disposat a emetre les crítiques més radicals, complimentava la comunitat de colons de la regió de Victòria. Segons ell, "El bon colon, estimat pels agents d'emigració, no hi era representat, afortunadament. Ningú tenia el més mínim desig d'establir-se al país. L'objectiu de la majoria era fer prou diners per tornar cap a casa, per establir-se en una terra d'Homes Blancs. No els podies insultar més que dient-los colonitzadors; de fet, el sentiment en aquest punt era tan fort, que, sempre que era possible, els homes casats ho arreglaven perquè els seus fills nasquessin fora de les colònies britàniques, perquè no se'ls pogués etiquetar com a nascuts a les colònies. Si una

esposa no podia anar a casa, sovint se l'enduien a l'altra banda de la frontera, a territori portuguès. Jo sentia la més gran simpatia per aquesta actitud" (25).

La majoria de projectes de colonització d'aquells anys van fracassar. La proposta per atreure als veterans de la guerra bóer va tenir ben poc èxit (26), i moltes terres van quedar sense ocupar. L'informe de la Companyia per a l'any 1903 indicava com feia dos anys que no es demarcaven més granges destinades a l'ocupació per part de colons. Les terres demarcades els quatre anys anteriors eren més que suficients per cobrir la demanda. De fet, calculaven que hi havia 4.250 milions d'acres demarcats i encara no ocupats (27).

CAPÍTOL 12

CONCLUSIÓ

Els anys que Joseph Orpen va passar al capdavant del Departament d'Agricultura a Rhodèsia van estar marcats pel que en podríem dir un conjunt d'impulsos contradictoris: avenços i entrebancs en l'encoratjament de l'agricultura i la ramaderia europees, acords i desacords dins de les institucions de govern i amb els colons, reforçament de les institucions estatals i evidència de les seves febleses i mancances. Aquesta combinació – amb matisos i modificacions – esdevindrà característica de l'Administració dels afers agrícoles i veterinaris al llarg de tot el primer període colonial.

Avenços

Els darrers anys del segle XIX i els primers del segle XX la BSAC va començar a formular una política destinada a impulsar la producció agrària i ramadera dels colons europeus. Es va crear un Departament que s'encarregués específicament d'aquests sectors econòmics i es van contractar alguns oficials – sobretot veterinaris. L'Administració va facilitar ajuts diversos als colons que volien dedicar-se als conreus, oferint-los assessorament tècnic i llavors importades. La ramaderia va ser el sector més afavorit, ja que l'opinió oficial més estesa era que oferia unes perspectives de futur més optimistes que no pas l'agricultura. La majoria de funcionaris del Departament eren veterinaris, la part més destacada del pressupost hi estava destinada, es van prendre mesures prou eficients per eradicar o contenir les malalties del bestiar, i es van assajar fórmules diverses per subministrar animals als nous ramaders.

A la vegada, es va reforçar la segregació de la propietat de la terra i es va assegurar l'accés dels colons presents i futurs a milions d'acres. La demarcació de les primeres Reserves protegia els drets dels africans sobre determinades zones però, de forma més o menys explícita, implicava la “reserva” de la resta del territori – el més fèrtil i ben comunicat – per als europeus. El govern va intentar atreure immigrants per omplir les granges que els serveis topogràfics anaven demarcant.

La població africana va començar a sentir els efectes de dos tipus de discriminació. Una de més “activa”, en forma d'expropiació de terres. I una altra que podríem qualificar de “passiva”, és a dir, la negació d'uns serveis que l'Estat oferia – sovint de forma gratuïta –

als europeus. En totes les polítiques dissenyades pel Departament d'Agricultura mai es va considerar necessari o convenient d'incloure-hi els africans. Ni els consells professionals, ni les importacions de llavors o bestiar van ser destinades a la població autòctona. Les activitats econòmiques dels africans quedaven rellegades a la jurisdicció del Departament d'Afers Nadius o a la iniciativa privada, bàsicament de les missions cristianes.

Entre el 1897 i el 1901 l'Estat també va anar atorgant un pes més gran a les opinions i demandes dels colons a l'hora d'elaborar la legislació i d'aplicar-la. Els europeus van obtenir representació al Consell Legislatiu i van influir en la formulació d'algunes lleis importants. Entre elles cal destacar les que regulaven l'accés a la terra i que oferien condicions benèvols d'ocupació als grangers; la Masters and Servants Act, que reforçava el poder dels amos sobre els treballadors africans; i l'ajut més o menys encobert de l'Estat i els seus funcionaris en la recerca de mà d'obra dins i fora del país.

Finalment, cal constatar la influència significativa de les idees i pràctiques polítiques sud-africanes. No només una part important dels colons provenien del Sud, o hi havien passat un temps abans d'anar a Rhodèsia, sinó que també molts oficials del govern i del Departament d'Agricultura havien fet carrera en aquells territoris. L'Administrador, Milton, era un antic oficial del govern del Cap i el mateix Orpen havia estat granger i polític en aquella colònia. A més, la legislació del Cap va ser estesa en molts àmbits a Rhodèsia, fins que no es promulguessin lleis pròpies. Tot això tindrà conseqüències importants quan s'hagi de gestionar els afers lligats amb l'agricultura a Rhodèsia: ja sigui en la segregació de la propietat seguint criteris racials, en l'atribució desigual dels serveis de l'Estat, o en la restricció gradual de l'accés dels africans a recursos com ara la cacera o els boscos.

Contradiccions i febleses

Totes les polítiques i mesures anteriors, però, han de ser vistes en la perspectiva d'un Estat colonial encara feble, i limitat en la seva actuació per les característiques físiques i econòmiques del país, les mancances humanes i financeres, i la divisió – quan no contradicció – dels objectius de les diferents branques de l'Administració i entre els diversos sectors de població autòctona i immigrada.

La voluntat d'incentivar la producció agrària no va modificar la prioritat atorgada a l'explotació dels recursos miners de la colònia com a font d'ingressos i d'atracció d'inversions. El personal del Departament agrícola va ser sempre insuficient, i els

pressupostos que s'hi dedicaven eren molt reduïts. A més, fora dels veterinaris, no existien funcionaris amb preparació acadèmica i científica solvent. La manca de mitjans convertia en problemàtica l'aplicació i la supervisió de la legislació que s'aprovava.

Orpen i els seus oficials havien de treballar en un context difícil ja que el país s'estava recuperant dels efectes combinats de l'aixecament del 1896 i la pesta bovina. Rhodèsia estava afectada per malalties del bestiar de tot tipus, i ni els colons ni els funcionaris coneixien en profunditat les propietats i característiques dels sòls i el clima locals a l'hora de planificar els conreus. La guerra dels bóers, tot i oferir alguns avantatges momentanis quan la competència sud-africana va disminuir, també va entrebancar els intents d'importar bestiar o d'atreure immigrants europeus.

Amb freqüència, els diversos Departaments del govern i els alts càrrecs de l'Administració no compartien els mateixos objectius, ni existia un acord clar sobre la forma d'assolir-los. Això es complicava encara més per l'existència d'una sobirania compartida sobre el territori. No era infreqüent que la visió dels fets que tenien la BSAC i els seus oficials fos diferent o conflictiva amb la que mantenien el Colonial Office i els seus representants sobre el terreny – bàsicament el Comissari Resident. Tot això es veurà especialment reflectit quan es vulgui dissenyar una política laboral, i en les relacions entre els Departaments d'Agricultura i d'Afers Nadius.

Davant les demandes insistents dels colons per tal que s'institucionalitzessin algunes formes de coacció sobre els africans per tal d'encoratjar-los a buscar una feina assalariada, certs sectors de l'Administració tendien a escoltar-los. Però no era així en tots els casos. Alguns oficials del DAN no veien amb bons ulls l'ús de la coacció a l'hora de convèncer els africans de la conveniència d'anar a treballar per als europeus. I el Comissari Resident, amb el suport de Londres, exercia una vigilància prou activa per tal que la BSAC no s'excedís a l'hora de satisfer les peticions dels colons.

El DAN també es va mostrar poc disposat a recolzar la implementació de mesures proposades pels oficials del Departament d'Agricultura i Veterinària quan això podia implicar un greuge o una càrrega excessiva sobre els africans. Ni l'obligació de ruixar les ovelles contra la sarna, ni la restricció del dret a fer focs a la savana, ni l'aplicació estricta de les lleis de cacera, ni la importació confiscatòria de bestiar (en aquest cas des de

Bechuanaland) van ser acceptats pels Comissaris per als Natus, i es van posposar o no es van dur a la pràctica.

Tampoc l'augment del pes dels colons va ser un fenomen unidireccional i universal. La majoria al Consell Legislatiu seguia en mans de la Companyia. I el Colonial Office vetllava – amb més o menys zel – perquè les demandes dels europeus no es traduïssin en mesures abusives cap als africans. Els propis colons tenien problemes per expressar opinions unànimes. Els petits grangers volien condicions d'accés a la terra més restrictives per a les companyies i propietaris absentistes, però no per a ells mateixos. Els miners i els grangers es disputaven la mà d'obra. Les peticions per aconseguir un millor control de les malalties del bestiar convivien amb les queixes si es restringien els moviments dels animals i els carros. I quan els grangers optaven per la restricció, els miners i els transportistes protestaven. Les peticions de reducció de les Reserves, i de legalització del reclutament laboral forçat es veien contestades a la mateixa colònia pels missioners i altres sectors humanitaristes.

La Companyia, per tant, havia de fer front a demandes provinents de sectors diversos amb un aparell administratiu feble i, a vegades, dividit a l'hora de decidir quines eren les iniciatives més apropiades. Es va optar per fer un intent d'aconterar en la mesura del possible les diferents seccions de l'opinió pública europea, a la vegada que es prioritzaven aquelles decisions que es pensava que podrien afavorir el creixement econòmic de la colònia, tot evitant un excés d'agressivitat en contra dels africans – tant per desig d'alguns sectors de l'Administració, com per la por a una revolta, o per esquivar complicacions polítiques amb Londres. El govern va acceptar algunes de les demandes dels grangers, com ara els ajuts per a la importació de bestiar o l'accés fàcil a la terra, però va negar-se a fer despeses significatives en els serveis agraris, va defensar els seus oficials quan preniën mesures que molestaven a certs sectors dels colons, i va continuar considerant la mineria com el principal motor econòmic del país.

Per la seva banda, la població africana va poder mantenir un grau considerable d'autonomia a l'hora d'integrar-se en l'economia colonial. És cert que en algunes regions la presència de colons ja provocarà una expropiació de terres o la necessitat de pagar taxes als nous amos europeus. I que l'extensió dels impostos o, en alguns casos, la coacció de l'aparell estatal afavoriran l'entrada dels africans en el mercat laboral. Però no és menys cert que, en

aquests anys, conservaran la majoria de les seves terres de conreu i seran, de fet, els principals productors agrícoles del país. Aquesta font d'ingressos els permetrà mantenir-se al marge de les feines assalariades, o incorporar-s'hi només puntualment. A més, l'existència de diferents centres econòmics on anar a cercar feina – les granges, les mines o les ciutats locals, les mines d'or del Rand o de diamants a Kimberley – els ajudava a seleccionar el lloc on es podia rendibilitzar més el seu esforç laboral. Finalment, la por existent entre certs grups de colons rhodesians, en molts àmbits de l'Administració, i a Londres, a un nou aixecament africà, facilitava una certa autorestricció dels governs colonials a l'hora d'imposar determinades obligacions als africans. Les revoltes del 1897 havien estat esclafades, però no havien resultat estèrils.

Moltes de les mancances i indefinicions que el Departament arrossegava quedaran en evidència i s'aguditzaran quan el país es vegi sacsejat per una nova crisi: l'epidèmia de Febre de la Costa Africana.

NOTES DE LA SEGONA PART

Notes al capítol 6

- 1- PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.58-59.
- 2- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.50-51.
- 3- Vegeu el capítol 8, dedicat a la branca de veterinària.
- 4- Per uns breus apunts biogràfics d'Orpen podeu consultar CRANEFIELD, op.cit. pp.16-17 i ROTBERG, 1988. op.cit. pp.102-103.
- 5- L 1/1/1. Carta d'Orpen al Chief Secretary, 28/5/1902. Totes les referències d'arxiu, a no ser que s'indiqui el contrari, provenen de documents dipositats als National Archives of Zimbabwe (NAZ).
- 6- Sobre la fundació del Departament vegeu WEINMANN, op.cit. p.1. i ROONEY, op.cit. p.49.
- 7- Per a una breu revisió dels canvis al Colonial Office podeu consultar ROBERTS, A.D. "The Imperial Mind" dins ROBERTS, A.D. (ed). *The Cambridge History of Africa. Vol.7. From 1905 to 1940*. Cambridge University Press. Cambridge. 1986. pp.24-76.
- 8- Per a les reformes al Regne Unit i les idees de Chamberlain vegeu CRANEFIELD, op.cit. pp.121-133, HAVINDEN, M. & MEREDITH, D. *Colonialism and Development: Britain and its Tropical Colonies, 1850-1960*. Routledge. Londres. 1993. pp.86-90, i JUDD, Denis. *Radical Joe. A Life of Joseph Chamberlain*. University of Wales Press. Cardiff. Edició revisada, 1993.
- 9- Sobre la política agrària de Rhodes al Cap podeu consultar ROTBERG, 1988. op.cit. pp. 354-356, 513 i 639-641, i LOCKHART & WOODHOUSE, op.cit. pp.198-199.
- 10- Per a les primeres propietats de Rhodes vegeu ROTBERG, 1988. op.cit. p.577 i ROONEY, op.cit. pp.158-159.
- 11- Sobre les fams del 1896-97 podeu consultar ILIFFE, op.cit. pp.24-30.
- 12- ZVOGBO, 1996. op.cit. pp.47-50.
- 13- Per a la construcció dels primers ferrocarril vegeu les memòries de VARIAN, H.F. *Some African Milestones*. Books of Rhodesia. Bulawayo. 1973. (1ª edició, 1953), especialment les pàgines 37-38, 50-51 i 96-97.
- 14- Pels efectes de la guerra bóer en l'agricultura rhodesiana vegeu PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.58-59 i ROONEY, op.cit. pp.54-55.
- 15- *Official Yearbook of the Colony of Southern Rhodesia*. n^o1. 1924. p.129.
- 16- Sobre el conreu del blat de moro i les importacions de llavors consulteu WEINMANN, op.cit. pp.17-18 i MACHINGAIDZE, V.E.M. "The Development of Settler Capitalist Agriculture in Southern Rhodesia with Particular Reference to the Role of the State, 1908-1939". Ph.D. Thesis. University of London. School of Oriental and African Studies. 1980. pp.412-414.
- 17- Per als primers intents de conrear els diversos productes vegeu WEINMANN, op.cit. pp.11, 88 i 93-94, i ROONEY, op.cit. pp.135-136. Pel cas del blat consulteu el *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1901-1902*. p.25.
- 18- Per a les primeres proves de tabac vegeu WEINMANN, op.cit. pp.12-13 i CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.49-50.
- 19- Sobre l'impuls dels cítrics al Cap durant el govern de Rhodes podeu consultar ROTBERG, 1988. op.cit. pp.639-641.

- 20- WEINMANN, op.cit. p.93.
- 21- *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1896-1897*. pp.25-26.
- 22- Per als problemes creixents de l'agricultura a partir del 1901 vegeu PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.58-59.
- 23- VINDEX, op.cit. p.712.
- 24- ROONEY, op.cit. pp.153-154.
- 25- *Southern Rhodesia. Debates of the Legislative Council. First Session. Second Council, 1902*. p.137. A partir d'ara les referències als debats del Consell es citaran simplement com a *Debates of the Legislative Council*, amb la data i pàgina corresponents.
- 26- A 3/25/1 Carta d'Orpen al Secretari de l'Administrador 5/4/1897.
- 27- A 3/25/3 Vol.3 Carta de Holland, Sots-secretari en funcions, a Orpen 5/6/1899.
- 28- Sobre el cautxú i el te vegeu ROONEY, op.cit. pp.126-127 i 134.
- 29- WEINMANN, op.cit. pp.99-100.
- 30- A 3/25/3 Vol 2. Carta de Charles Bedlam, Hoset Station, Gudbrandsdalon (Noruega), a l'Oficina de Londres de la BSAC, 22/2/1899 i carta de Townsend al Secretari de l'Administrador, 23/3/1899. A 3/25/3 Vol.1 Carta de Lingard al Sots-secretari de l'Administrador, 13/4/1899.
- 31- A/3/25/3 Vol.3. Cartes dels Conservadors dels Parcs Públics a Umtali (25/8/1899) i Salisbury (21/8/1899), informe del Departament sense data, i carta d'Orpen al Secretari en Cap, 14/9/1899.
- 32- HYATT, S.P. *The Old Transport Road*. Books of Zimbabwe. Bulawayo. 1994. (1ª edició, 1914). p.74.
- 33- ILIFFE, op.cit. pp.31-32.
- 34- Per a les activitats dels pagesos africans a Goromonzi, especialment en el cas de les dones, vegeu SCHMIDT, op.cit. pp.55-57.
- 35- HYATT, op.cit. pp.75-77.

Notes al capítol 7

- 1- SCHMIDT, op.cit. pp.57-58.
- 2- Per a les relacions entre grangers i arrendataris africans vegeu KEPPEL-JONES, op.cit. pp.538-540 i RENNIE, J.K. "White Farmers, Black Tenants and Landlord Legislation: Southern Rhodesia, 1890-1930". *Journal of Southern African Studies*. Vol.5. n°1. Octubre. 1978. pp.86-98.
- 3- Per al treball dels nens i les dones dels arrendataris vegeu GRIER, op.cit. pp.2-3 i 9-11.
- 4- GRIER, op.cit. p.2.
- 5- Una bona introducció als prejudicis i estereotips racials a la regió és CAIRNS, H.A.C. *Prelude to Imperialism. British Reactions to Central African Society, 1840-1890*. Routledge and Kegan Paul. Londres. 1965. pp.79-82.
- 6- A 3/25/3 Vol 1. Carta de Lingard al Sots-secretari, 13/4/1899
- 7- Per a les demandes laborals de les companyies mineres i els debats entre els colons vegeu VAN ONSELEN, Charles. *Chibaro. African Mine Labour in Southern Rhodesia, 1900-1933*. Ravan Press. Johannesburg. 1980. (1ª edició, 1976), especialment les pàgines 75-77.
- 8- Sobre la llei del 1899 vegeu CLARKE, D.G. *Agricultural and Plantation Workers in Rhodesia*. Mambo Press. Gwelo. 1977. pp.168-173.
- 9- GRIER, op.cit. pp.11-12.

- 10- *Southern Rhodesia. Minutes of the Proceedings of the Legislative Council and Ordinances. First Session. 15th May-19th June, 1899.* pp.57-59. A partir d'ara les referències a les actes del Consell Legislatiu es citaran com a *Minutes of Legislative Council*, amb la data i pàgina corresponents.
- 11- Per als primers Labour Boards vegeu GELFAND, Michael. "Migration of African Labourers in Rhodesia and Nyasaland (1897-1914)". *The Central African Journal of Medicine*. Vol 7. n°8. Agost. 1961. pp.293-300 i VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.78-80.
- 12- GELFAND, 1961. op.cit. pp.295-296.
- 13- Sobre les mesures portugueses vegeu KEPPEL-JONES, op.cit. pp.610-612.
- 14- Una excel·lent descripció de les Companyies concessionàries a Moçambic es pot trobar a VAIL, Leroy. "Mozambique's Chartered Companies: The Rule of the Feeble". *Journal of African History*. Vol.17. 1976. pp.389-416. Portugal havia volgut utilitzar les companyies concessionàries com a forma d'estendre el seu Imperi a l'Àfrica. Davant la competència d'altres Estats més forts, els portuguesos – que sabien que no disposaven de força militar ni econòmica per ocupar els territoris que reclamaven – van optar per cedir grans extensions de terreny a Moçambic a companyies privades, que s'havien de comprometre a controlar la zona i fer-hi inversions. Per la mateixa manca de capitals portuguesos disponibles, aquestes companyies van quedar sota control d'inversors anglesos, francesos o alemanys. La Companyia de Moçambic va rebre drets administratius sobre Manica i Sofala el 1891, i les seves accions de seguida van ser acumulades per inversors anglesos i francesos. Des del 1897, el principal accionista britànic, Albert Ochs, va prendre-hi interès, i un consorci de financers i polítics francesos, encapçalats pel diputat Edmond Bartissol van prendre el control de l'empresa.
- 15- Sobre els treballadors importats des d'Aden vegeu GELFAND, 1961. op.cit. p.296 i VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.80-83.
- 16- KEPPEL-JONES, op.cit. pp.610-612.
- 17- WARHURST, "Imperial Watchdog: Sir Marshal Clarke as Resident Commissioner in Southern Rhodesia". *South African Historical Journal*. Vol.40. Maig. 1999. pp.223-238.
- 18- Per al "modus vivendi" podeu consultar KEPPEL-JONES, op.cit. pp.610-612 i VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.85-86.
- 19- Sobre el paper dels Comissaris per als Natis vegeu MASON, op.cit. pp.221-223.
- 20- Per a l'actuació de Clarke consulteu WARHURST, 1999. op.cit. pp.223-231 i 235-236.
- 21- HYATT, op.cit. p.174.
- 22- Per a les oscil·lacions salarials durant els anys de la guerra bóer, vegeu VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.86-88; PHIMISTER, Ian & VAN ONSELEN, Charles "The Labour Movement in Zimbabwe, 1900-1945" dins de RAFTOPOULOS, Brian & PHIMISTER, Ian. *Keep on Knocking. A History of the Labour Movement in Zimbabwe, 1900-1997*. Baobab Books. Harare. 2000. (1ª edició, 1997). pp.1-54; i ARRIGHI, Giovanni "Labour Supplies in Historical Perspective: A Study of the Proletarianization of the African Peasantry in Rhodesia". *Journal of Development Studies*. Vol.6. n°3. Abril. 1970. pp.197-234.

Notes al capítol 8

- 1- Per a la fundació del Departament de Veterinària i les primeres contractacions vegeu CRANEFIELD, op.cit. pp.17-18 i 20-21; ROONEY, op.cit. pp.153-154; l'Official Yearbook, 1924. p.159; el *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1897-1898*. p.18, i BAXTER, T.W. (ed). *Guide to the Public Archives of Rhodesia*. Vol.1. 1890-1923. National Archives of Rhodesia. 1969. p.151.
- 2- WEINMANN, op.cit. pp.105-106; Official Yearbook, 1924. p.160.
- 3- CRANEFIELD, op.cit. pp.129-130.
- 4- Per a les primeres recerques sobre la immunització, vegeu l'Official Yearbook, 1924. p.160 i VAN ONSELEN, 1972. op.cit. p.483.
- 5- A 3/25/1 carta del Comissari Civil, Umtali, al Topògraf General, 1/1/1897 i carta d'Orpen al Secretari de l'Administrador, 1/7/1897.
- 6- A 3/25/1 carta d'Orpen al Secretari de l'Administrador, 6/4/1897, i nota de resposta de Milton, 10/4/1897.
- 7- A 3/25/1 carta del Sots-secretari en funcions, Robertson, a Orpen, 5/7/1897, telegrama de Lord Grey a l'Administrador en funcions, 19/7/1897 i carta d'Orpen al Sots-secretari en funcions, 5/8/1897.
- 8- *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1897-98*. p.18. Government Notice nº67 del 1898, 12/4/1898.
- 9- A 3/25/2 Vol.2 Nota de Milton del 15/8/1898.
- 10- A 3/25/2 Vol.3 Carta del Sots-secretari al Secretari de la BSAC, Oficina de Londres, 20/12/1898, adjuntant la carta de Lingard al Sots-secretari, 19/12/1898.
- 11- Per a la confiscació del bestiar dels ngoni vegeu ROTBERG, 1988. op.cit. pp.588-589 i WEINMANN, op.cit. p.106.
- 12- A 3/25/1 carta d'O.A.O'Neill al Topògraf General, 4/4/ 1897, carta d'Orpen al Secretari de l'Administrador, 6/4/1897, i carta del Secretari de l'Administrador en funcions, Robertson, al Topògraf General, 7/4/1897.
- 13- A 3/25/1 carta d'Orpen al Sots-secretari de l'Administrador, 29/9/1897.
- 14- A 3/25/2 Vol 2. Carta de Lingard al Topògraf General, 1/8/1898 i carta d'Orpen al Sots-secretari de l'Administrador, 1/8/1898.
- 15- L'acord entre Grey i la Companyia està explicat a la carta de Grey a l'Administrador, 5/9/1901 (A 11 2/2/3 Vol.1). Per a les primeres importacions vegeu WEINMANN, op.cit. p.106; ROONEY, op.cit. pp.141-142; *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1899-1900*, pp.18-19 i el *General Report of the Department of Agriculture, for the period between 1st April, 1900, and 31st March, 1902, by the Surveyor-General*. p.34.
- 16- A 11/2/2/5 telegrama de l'Administrador al Comissari Assistent, Palapye, i al Comissari Resident Assistent, Mochundi, 20/1/1900.
- 17- A 11/2/2/5 telegrama del Comissari Resident Assistent, Gaborone, i del Comissari Assistent, Palapye, a l'Administrador, 21/1/1900. He mantingut l'absència de puntuació del telegrama original.
- 18- A 11/2/2/5 Telegrama de Milton al Comissari Resident Assistent, Mochundi, i al Comissari Assistent, Palapye, 22/1/1900; Telegrames del Comissari Resident Assistent, Gaborone, i del Comissari Assistent, Palapye, 24/1/1900; Telegrama de Milton al Comissari Assistent, Palapye, 26/1/1900. Per a la situació a Bechuanaland després de la pesta bovina podeu veure PARSONS, Neal "The Economic History of Khama's

- Country in Botswana, 1844-1930", dins de PALMER & PARSONS, op.cit. pp.113-143. Sembla que Khama i la seva gent es van recuperar prou ràpidament dels efectes de l'epidèmia, però això no vol dir que estessin en condicions d'entrar en contractes de venda que impliquessin grans quantitats de bestiar.
- 19- A 11/2/2/5 Telegrama de l'Alt Comissari al Comissari Resident a Rhodèsia, 16/2/1900.
- 20- A 11/2/2/5 Telegrama de Codrington a l'Administrador, Rhodèsia del Sud, 20/2/1900; Telegrama de Holland a Codrington, 20/2/1900.
- 21- A 11/2/2/5 Nota de Milton a Lawley, Beira, 5/7/1900.
- 22- A 11/2/2/4 Carta de Rhodes a J.F.Jones, Secretari de la BSAC a l'Oficina de Londres, 8/6/1900.
- 23- Sobre la compra del bestiar hi ha diverses cartes al mateix expedient citat a la nota anterior. Per a les malalties, vegeu el primer capítol de la 3ª part.
- 24- A 11/2/2/3 Vol.1 Telegrama de l'Administrador a l'Oficina de Londres, 3/9/1901; Telegrama de l'Oficina de Londres a l'Administrador, 5/9/1900; Carta de Grey a l'Administrador, 5/9/1901.
- 25- A 11/2/2/3 Vol.1 Telegrama de Milton a l'Oficina de Londres, 1/10/1900; *Report of the Administrator, 1901-1902*. p.45.
- 26- CRANEFIELD, op.cit. pp.19-20.
- 27- Sobre la *redwater* podeu consultar CRANEFIELD, op.cit. pp.11-12 i LAWRENCE, J.A. & NORVAL, R.A.I. "A History of Ticks and Tick-Borne Diseases of Cattle in Rhodesia". Rhodesia Veterinary Journal. Vol.10. 1979. pp.28-40.
- 28- Per a l'anaplasmosi vegeu CRANEFIELD, op.cit. p.12.
- 29- Sobre la pleuropneumònia consulteu MASHINGAIDZE, op.cit. p.310 i l'Official Yearbook, 1924. p.162.
- 30- *Debates of the Legislative Council. Second Session. First Council. 1900*. pp. 43 i 52.
- 31- Vegeu el primer capítol de la 3ª part.
- 32- *General Report of the Department of Agriculture, 1900-1902*. pp.1-2.
- 33- Per a la pesta equina vegeu ROONEY, op.cit. pp.79-80 i 144.
- 34- Sobre la política contra la mononucleosi consulteu l'Official Yearbook, 1924. pp.163-164 i *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1897-98*. p.18.
- 35- A 3/25/3 Vol.2. carta de Gray a Hutcheon, 7/3/1899 i carta de Hutcheon a Gray 2/4/1899.
- 36- ROONEY, op.cit. pp.145-146.
- 37- G 1/5/2/4 Carta Gray al Comissari en Cap per als Natus, 9/11/1898 i carta del Comissari en Cap a Gray, 16/11/1898.
- 38- *General Instructions Issued to Officers Charged with the Administration of Laws for the Suppression of Contagious and Infectious Diseases of Animals in Rhodesia*. Argus Printing and Publishing Company. Salisbury. 1901.
- 39- A 3/25/2 Vol.1. Carta del Controlador del Bestiar Assistent, Taberer, a Lee, 2/3/1898 i carta de Lee a Taberer, 3/3/1898.
- 40- A 3/25/2 Vol.1. Nota de Milton datada el 7/3/1898.
- 41- A 3/25/3 Vol.2. Carta de C.E. Gilfillan al Topògraf General, 20/1/1899; Carta d'Orpen al Sots-secretari de l'Administrador, 25/4/1899; Carta del Sots-secretari en funcions a Orpen, 26/4/1899.
- 42- Per a les campanyes contra les llagostes vegeu ROONEY, op.cit. pp.83-84 i WEINMANN, op.cit. pp.122-123.
- 43- A 3/25/1 Vol.2. Carta de Lingard al Sots-secretari de la BSAC a Salisbury, 3/11/1897.

- 44- ROONEY, op.cit. pp.140-141.
- 45- Una referència a la pràctica desaparició de la varietat de bestiar ndebele original es pot trobar a NOBBS, E.A. "The Native Cattle of Southern Rhodesia". *South African Journal of Science*. Vol.XXIV. Desembre. 1927. pp.328-342.
- 46- ROONEY, op.cit. pp.153-154.
- 47- *Debates. First Session. First Council, 1899*. p.15.

Notes al capítol 9

- 1- ANDERSON, David & GROVE, Richard "Introduction. The Scramble for Eden: past, present and future in African Conservation" dins d'ANDERSON, David & GROVE, Richard (eds). *Conservation in Africa, people, policies and practice*. Cambridge University Press. Cambridge. 1989. pp.1-12.
- 2- MACKENZIE, John M. "Chivalry, social Darwinism and ritualised killing: the hunting ethos in Central Africa up to 1914" dins d'ANDERSON & GROVE, op.cit. pp.41-61.
- 3- WORBY, E. "What Does Agrarian Wage-Labour Signify? Cotton, Commodisation and Social Form in Gokwe, Zimbabwe". *Journal of Peasant Studies*. Vol.23. n°1. 1995. pp.1-29.
- 4- ALEXANDER, MCGREGOR & RANGER, op.cit. pp.35-38.
- 5- PARSONS, op.cit. pp.117-119.
- 6- Per a les expedicions de cacera vegeu ROONEY, op.cit. p.9. i WILLS, A.J. *An Introduction to the History of Central Africa. Zambia, Malawi and Zimbabwe*. Oxford University Press. Oxford. 4ª edició. 1985. pp.114-117.
- 7- SELOUS, F.C. *A Hunter's Wanderings in Africa*. Bookset. Bulawayo. 1998. (1ª edició, 1881). pp.32-33.
- 8- Per a un breu estudi de la ideologia colonial respecte a la cacera, vegeu MACKENZIE, op.cit. pp.49-54.
- 9- Sobre els caçadors afrikaners podeu veure WAGNER, Robert. "Zoutpansberg: the dynamics of a hunting frontier, 1848-1867" dins de MARKS & ATMORE, op.cit. pp.313-349.
- 10- WAGNER, op.cit. pp.323-325.
- 11- Per al paper de la cacera en l'economia tswana al segle XIX consulteu SHILLINGTON, Kevin "The impact of the diamond discoveries on the Kimberley hinterland. Class formation, colonialism and resistance among the Tlhaping of Griqualand West in the 1870s" dins de MARKS & RATHBONE, op.cit. pp.99-118.
- 12- SELOUS, F.C. "Big Game in South Africa and its Relation to the Tse-Tse Fly". *Journal of the African Society*. Vol.VIII. n°XXX. Gener. 1909. Les cites són de la pàgina 115. La comparació amb Hyde Park es pot trobar a SELOUS, 1998. op.cit. p.4.
- 13- ROONEY, op.cit. p.11.
- 14- SELOUS, 1998. op.cit. pp.191-192.
- 15- SELOUS, 1998. op.cit. pp.444-448.
- 16- Sobre els primers moviments conservacionistes podeu consultar MASONA, Tafirenyika "Colonial Game Policy: A Study of the Origin and Administration of Game Policy in Southern Rhodesia, 1890 to 1945" MA Thesis. University of Zimbabwe. 1987. p.8 i MACKENZIE, op.cit. pp.54-56.
- 17- Per a la visió de la cacera entre les elits anglo-sud-africanes, vegeu MACKENZIE, op.cit. pp.41-42 i BEINART, William "Introduction: The Politics of Colonial

- Conservation". *Journal of Southern African Studies*. Vol.15. n°2. Gener. 1989. pp.143-162. El biltong és carn assecada, normalment provinent d'antílops, que els viatgers del segle XIX i, especialment, els afrikaners consumien. L'assecamet facilitava la conservació de la carn, donat que no existien mètodes de refrigeració.
- 18- Sobre la llei del 1858 podeu consultar GROVE, Richard "Early themes in African conservation: the Cape in the nineteenth century" dins d'ANDERSON & GROVE, op.cit. pp.21-39.
 - 19- Per a la llei del 1886 i una breu discussió sobre la legislació britànica prèvia vegeu MASONA, op.cit. pp.11-13.
 - 20- MACKENZIE, op.cit. pp.46-47.
 - 21- HONE, P.F. *Southern Rhodesia*. George Bell & Sons. Londres. 1909. p.194.
 - 22- HONE, op.cit. pp.321-322.
 - 23- VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.45-48.
 - 24- FAIRBRIDGE, Kingsley. *The Story of Kingsley Fairbridge*. Oxford University Press. Oxford. 1949. (1ª edició, 1927). p.82.
 - 25- HYATT, op.cit. pp.132-135.
 - 26- HALL, R.N. *Great Zimbabwe. Mashonaland, Rhodesia*. Negro Universities Press. Nova York. 1969. (1ª edició, 1905). pp.76-77.
 - 27- Sobre les clàusules de la Carta referents a la cacera vegeu MASONA, op.cit. pp.2-3 i MUTWIRA, R. "Southern Rhodesian Wildlife Policy (1890-1953): A Question of Condoning Game Slaughter?". *Journal of Southern African Studies*. Vol.15. n°2. Gener. 1989. pp.250-262.
 - 28- Per a les primeres lleis consulteu MASONA, op.cit. pp.4, 13-18 i 36-38.
 - 29- Per a les discussions parlamentàries vegeu *Debates of the Legislative Council. First Session. First Council. 1899*. pp.6, 8 i 13 i MASONA, op.cit. p.15.
 - 30- VARIAN, op.cit. p.22.
 - 31- HYATT, op.cit. pp.174 i 181.
 - 32- MACKENZIE, op.cit. pp. 57-58.
 - 33- HYATT, op.cit. pp.123-124 i 183.

Notes al capítol 10

- 1- La descripció de les polítiques forestals al Cap al llarg del segle XIX està basada en GROVE, 1987. op.cit. pp.28-36; GROVE, Richard "Scottish Missionaries, Evangelical Discourses and the Origins of Conservation Thinking in Southern Africa, 1820-1900". *Journal of Southern African Studies*. Vol.15. n°2. Gener. 1989. pp.163-187; BEINART, William "Soil Erosion, Conservationism and Ideas About Development: A Southern African Exploration, 1900-1960". *Journal of Southern African Studies*. Vol.11. n°1. Octubre. 1984. pp.52-83; i BROWN, Karen "The Conservation and Utilisation of the Natural World: Silviculture in the Cape Colony, c.1902-1910". *Environment and History*. Vol.7. n°4. Novembre. 2001, especialment les pàgines 429-430.
- 2- Sobre la manca de dades científiques que corroborin la hipòtesi del canvi climàtic vegeu JACOBS, Nancy J. *Environment, Power, and Injustice. A South African History*. Cambridge University Press. Cambridge. 2003. pp.5-6.
- 3- Podeu trobar algunes descripcions dels boscos rhodesians a l'Official Yearbook, 1924. pp.169-170 i al *General Report of the Department of Agriculture, 1900-1902*. p.5.
- 4- Official Yearbook, 1924. p.172.

- 5- ROONEY, op.cit. p.136.
- 6- HONE, op.cit. p.195.
- 7- BAXTER, T.W. op.cit. p.141.
- 8- ROTBERG, 1988. op.cit. pp.388-389.
- 9- L 2/2/3 "Report on the BSA Coy's Farm and Nursery for Agricultural and Horticultural Purposes". Datat el 3 d'agost del 1894. No està paginat.
- 10- GF 3/2/2 "Report on Forests in Matabeleland" by H.H. Blocker. 4 setembre 1894.
- 11- BAXTER, T.W. op.cit. 141.
- 12- *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1897-98.* p.17.
- 13- ROTBERG, 1988. op.cit. pp.577-578.
- 14- BLOCKER, "Report on Forests in Matabeleland".
- 15- A 3/25/3 Vol.2. Carta de Lingard al Sots-secretari de l'Administrador, 5/6/1899; Nota del Sots-secretari, Holland, al Topògraf General, 5/6/1899; nota d'Orpen al Sots-secretari, 6/6/1899 i nota del Comandant en funcions de la BSAP al Sots-secretari, 10/6/1899.
- 16- *The BSAC Directors' Report and Accounts , 1897-98.* p.17.
- 17- Per un excel·lent estudi de la visió dels colons rhodesians sobre el clima i el paisatge del país vegeu KENNEDY, D. *Islands of White: Settler Society and Culture in Kenya and Southern Rhodesia, 1890-1939.* Duke University Press. Durham, NC. 1987. pp.109-127.
- 18- Sobre la visió europea de Matopos podeu consultar RANGER, 1999. op.cit. pp.39-41.
- 19- *General Report of the Department of Agriculture, 1900-1902.* p.5.

Notes al capítol 11

- 1- PALMER, 1977a op.cit. pp.56-57.
- 2- Per a l'evolució de Matopos en aquests primers anys després de les *indabas* vegeu PALMER, 1977a op.cit. pp.63-65 i RANGER, 1999. op.cit. pp.75-85 i 95-97.
- 3- Sobre els ndebele traslladats a Shangani podeu consultar ALEXANDER, MCGREGOR & RANGER, op.cit. pp.28-35.
- 4- PALMER, 1977a. op.cit. pp.58-60.
- 5- THORNTON, op.cit. pp.19-52.
- 6- L'explicació sobre els antecedents legals en referència a la propietat de la terra a la Gran Bretanya i al Cap està basada fonamentalment en CHRISTOPHER, A.J. "Land Policy in Southern Africa During the Nineteenth Century". *Zambezia.* Vol.2. nº1. 1971. pp.1-9.
- 7- Per a les tensions entre els colons i la Companyia sobre les condicions d'accés a la propietat, vegeu KEPPEL-JONES, op.cit. pp.581-583 i PALMER, 1977a op.cit. pp.60-61.
- 8- ROONEY, op.cit. pp.51-52.
- 9- *Minutes of the Legislative Council. Second Session. First Council. 21st to 31st March. 1900.*
- 10- *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1899-1900.* p.18.
- 11- ROONEY, op.cit. p.100.
- 12- JOLLIE, E.T. *The Real Rhodesia* Hutchinson and Co. Londres. 1924. pp.26-27. Per als ajuts promesos per Rhodes, vegeu la 1^a part de la tesi, p.99.

- 13- Official Yearbook, 1924. pp.234-235; *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1899-1900*. p.18.
- 14- *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1899-1900*. p.18.
- 15- ZVOGBO, 1996. op.cit. pp.66-69 i 72.
- 16- RUBERT, op.cit. pp.24-26.
- 17- Per a les primeres associacions de grangers vegeu ROONEY, op.cit. pp.48-49, 56 i 160-164.
- 18- El Dr. Hans Sauer, un metge provinent d'una rica família afrikaner, s'havia enfrontat a Rhodes per un afer sanitari a Kimberley els 1880s, però després treballarà per a ell al Rand i en la preparació de l'atac de Jameson al Transvaal. Sobre Sauer podeu consultar THOMAS, Antony. *Rhodes. The Race for Africa*. Penguin & BBC Books. Londres. 1997. pp.144-153, 159-161 i 299-300; STIGGER, 1971. op.cit. p.21.
- 19- Sobre les eleccions del 1899 vegeu KEPPEL-JONES, op.cit. pp.560-564 i ROONEY, op.cit. p.51.
- 20- ROONEY, op.cit. pp.75-76.
- 21- HYATT, op.cit. p.169.
- 22- HONE, op.cit. p.128-129.
- 23- HYATT, op.cit. p.35.
- 24- ROONEY, op.cit. p.73.
- 25- HYATT, op.cit. p.73.
- 26- ROONEY, op.cit. pp.54-55.
- 27- *The BSAC Directors' Report, and Accounts for the Year ending 31st March, 1903*. p.49.